

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV KULTURÁLNÍCH STUDÍÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VÝVOJOVÉ A MEDIÁLNÍ PROMĚNY POPELKY JAKO POHÁDKOVÉHO
PŘÍBĚHU A JAKO POSTAVY

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

Autor práce: Bc. Nicole Galajdová

Studijní obor: Literárně-historická studia

Ročník: 2

2017

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 2. května 2017

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Petru Bílkovi, CSc. za odborné vedení práce, za podnětné rady a připomínky a pomoc s výběrem klíčové literatury.

Anotace

Diplomová práce se zabývá proměnami prvků, jež konstituují v různých dobových, kulturních a mediálních kontextech pohádkový příběh o Popelce. Rozebírá a porovnává proto literární a filmová ztvárnění příběhu, a to dle morfologické stavby pohádky, jejích motivů a genderových stereotypů v ní přítomných. S jednotlivými rysy příběhů poté pracuje a rozděluje je na archetypální a proměnlivé. Pozornost je věnována rovněž titulní postavě příběhu, tedy Popelce, jejíž obecná charakteristika je u jednotlivých verzí příběhu vždy dokreslována v rámci genderové analýzy. V neposlední řadě se práce zabývá pohádkou obecně, tedy její definicí, charakteristikou a teorií jejího vzniku. Pohádku dále interpretuje jako součást folklórní tvorby a jako literární dílo.

Klíčová slova: Popelka, pohádka, folklór, literární žánr, filmová adaptace, morfologie pohádky, pohádkové motivy, genderové stereotypy

Annotation

Master thesis deals with changes of elements, that constitute a fairy tale of the Cinderella in different times, cultural and media contexts. Therefore, thesis analyzes and compares different literal and film renderings of the story based upon morfological composition of the fairy tale and motives and gender stereotypes present in it. Individual features of tales are then processed and divided on archetypal and changeable. Main character, the Cinderella , is also considered, and her common characteristic is documented within gender analysis for every version of the story. Thesis also deals with fairy tale in general, with its definition, characteristic and theory of origin. Fairy tale is then interpreted as a part of folklore creation and as a literary work.

Keywords: Cinderella, fairy tale, folklore, literary genre, film adaptation, fairy tale morphology, fairy tale motives, gender stereotypes

Obsah

Úvod.....	7
1. Pohádka.....	8
1.1 Definice pohádky.....	8
1.2 Charakteristika pohádky.....	10
1.3 Teorie vzniku pohádek.....	13
1.4 Pohádka v kontextu folkloristiky.....	15
1.5 Pohádka jako literární dílo.....	15
1.6 Morfologie kouzelné pohádky podle Vladimira Jakovleviče Proppa.....	17
1.7 Popelka – význam jména, symboly a motivy.....	19
1.8 Genderové stereotypy obsažené v příběhu o Popelce.....	23
2. Popelka v literatuře.....	25
2.1 Popelka – Giambattista Basile.....	25
2.2 Popelka aneb skleněný střevíček – Charles Perrault.....	30
2.3 Popelka – bratři Grimmové.....	34
2.4 O Popelce – Božena Němcová.....	39
2.5 Popelka – Karel Jaromír Erben.....	44
3. Popelka ve filmu.....	49
3.1 Popelka – Walt Disney, 1950.....	49
3.2 Tři oříšky pro Popelku, 1973.....	52
3.3 Pretty Woman, 1990.....	56
3.4 Moderní Popelka, 2004.....	61
3.5 Popelka – Walt Disney, 2015.....	65
4. Komparace jednotlivých variant příběhů o Popelce.....	70
Závěr.....	78
Zdroje.....	79
Přílohy.....	81

Úvod

Pod pojmem pohádka se nepochybně většině lidí vybaví příběh plný kouzel a zázraků, kde dobro vždy vítězí nad zlem, kde se překonávají hranice společenských tříd a kde jsou vyrovnávány majetkové nerovnosti. K takovýmto kouzelným pohádkám patří bezesporu i příběh o Popelce, pojednávající o proměně ubohé ušmudlané a utlačované dívky bez společenského postavení v překrásnou princeznu. Tento příběh je natolik známý a oblíbený, že dnes nalézáme obrovské množství rozličných adaptací, z nichž některé ztvárňují Popelku klasickým způsobem, jiné se snaží o zcela netradiční pojetí. Jak vyplývá z názvu práce, následující text se bude věnovat vývojovým a mediálním proměnám Popelky jako pohádkového příběhu a jako postavy.

Text práce je rozdělen do čtyř základních kapitol, z nichž první se zabývá pohádkou v její obecné rovině, tedy její definicí, charakteristikou a teorií jejího vzniku. Pohádka je také interpretována jako součást folklórní tvorby a jako literární dílo. Dále tato kapitola rozebírá schéma morfologické stavby kouzelné pohádky tak, jak ho vypracoval ruský lingvista Vladimír Jakovlevič Propp. Zabývá se také pohádkovými motivy typickými pro příběh o Popelce a genderem v pohádkách.

Následující dvě kapitoly rozebírají a analyzují vybraná literární a filmová ztvárnění příběhů, a to právě dle jejich morfologické stavby, pohádkových motivů a přítomných genderových stereotypů. Právě analýza dle genderových stereotypů je velmi podstatným přínosem pro dokreslení obecné charakteristiky titulní postavy. Jak je ostatně uvedeno výše, každá adaptace ztvárňuje Popelku odlišným způsobem.

Poslední kapitola porovnává jednotlivé verze příběhů nejen dle archetypálních a proměnných prvků v dílech obsažených, ale i jako celky. Ukazuje také, jak se od sebe liší verze, které vznikaly v různých dobových a kulturních kontextech a že je možné příběh dle soudobých potřeb aktualizovat, aniž by docházelo k proměnám v jeho základní struktuře.

1. Pohádka

Pohádka je jedinečný umělecký útvar, který poskytuje dítěti zábavu i poučení a zároveň podporuje jeho osobnostní růst. Proces růstu začíná vzdorem vůči rodiči a strachem z vyrůstání a končí tím, když člověk dosáhne psychologické nezávislosti a morální zralosti. Pohádka je jako umělecké dílo pro dítě jedinečná právě tím, že je mu, na rozdíl od jiných druhů umění, zcela srozumitelná. Dítě si z ní bere významy a poučení podle jeho aktuálních potřeb a zájmů, které se v čase mění a rozvíjejí. Poskytuje mu informace o vnitřních problémech člověka a o způsobech jejich řešení. Ve srozumitelné formě dětem nabízí návod k řešení mnoha psychologických problémů, jako je například sourozenecká žárlivost nebo oidipovský komplex. Dítě také uchopuje oblíbené pohádkové hrdiny jako vzory a osvojuje si skrze ně určité specifické formy chování, což mu následně pomáhá v procesu socializace. Má také výchovný aspekt, jelikož dítě poučuje po morální stránce.¹ „(Dítě) potřebuje – a v tomto okamžiku dějin to snad ani není nutné zdůrazňovat – morální výchovu, která mu jemně a pouze mezi řádky naznačí výhody morálního jednání nikoli pomocí abstraktních etických pojmů, ale toho, co se jeví jako hmatatelně dobré a pro dítě tudíž smysluplné. Tento druh smyslu nachází dítě prostřednictvím pohádek“² Pohádka tedy zastává v životě dítěte vícero funkcí. Poskytuje dítěti zábavu a rozptýlení, posiluje fantazii, vychovává dítě v oblasti morálky a mravů a napomáhá mu v procesu socializace.

1.1 Definice pohádky

Pohádka je tvůrčím počinem, který uchopuje a zprostředkovává skutečnost. Jedná se o epický žánr, většinou prozaický, který dnes řadíme do literatury pro děti a mládež. České pojmenování pohádka má svůj původ v polštině. Vyvinulo se ze slovesa „gádati“ (neboli mluvíti, vyprávěti), ze kterého poté vznikla slova „gadka“ (neboli hádanka) a následně „pogadka“.³

¹ BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek, proč a jak je číst v dnešní době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 15-17

² BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek, proč a jak je číst v dnešní době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 9

³ ČEŇKOVÁ, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*, Praha: Portál, 2006, s. 107

Definici pojmu pohádka lze nalézt v mnohých příručkách, zabývajících se literárními žánry. Podle nich lze pohádku definovat jako:

„zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem“⁴

„vyprávění (zpravidla lidové) o vymyšlených osobách a událostech, ve kterém působí kouzelné, nadpřirozené síly; vymyšlené vyprávění; báchorka.“⁵

„prozaický žánr lidové slovesnosti, jehož vyprávění podává objektivní realitu jako nadpřirozenou s naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné; přes svoji fiktivnost tak zpravidla postihuje některé základní lidské touhy a obecné životní pravdy. Na rozdíl od pověsti se poetický výmysl netýká žádné konkrétní historické události, takže čas, místo děje, charakter a sociální prostředí se v pohádce určují jen rámcově, stereotypně a sémantické těžiště je v napětí ze sledu konkrétně daných problémů, v nichž se hrdina ocitá, a které zdařile řeší.“⁶

Definice pohádek je však možno nalézt i v literatuře, která není slovníkového charakteru. Podle této literatury je pohádka:

„jedinečný umělecký útvar, čerpající svou věcnou existenci z nezničitelného folklóru, z kultury vpravdě lidové. Pohádka svou jednoduchou fabulí, jasnou polarizací dobra a zla, pochopitelnými zápletkami a krásou jazyka předvádí chaotický a nesrozumitelný svět před vyvíjející se dětskou duší ve srozumitelných obrazech.“⁷

„literární text, který vznikl na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a víru v kouzelnou moc slova.“⁸

Na základně výše zmíněných definicí lze tedy pohádku obecně definovat jako epický útvar lidové slovesnosti, který se před svým zaznamenáním sběrateli folkloristiky předával dalším generacím orální formou, který obsahuje jasnou polarizaci dobra a zla a ve kterém mnohdy působí nadpřirozené síly. Neopírá se o žádnou konkrétní historickou událost. Místo, čas a sociální prostředí jsou tedy určeny pouze

⁴ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha, Paseka, 2004, s. 472.

⁵ HAVRÁNEK, B., a kol.: *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha, Academia, 1989, s. 683

⁶ VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*, Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 281

⁷ ČERNOUŠEK, Michal: *Sen a snění*, Praha: Horizont, 1988. s. 25

⁸ ČEŇKOVÁ, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*, Praha: Portál, 2006, s. 107

rámcově a lze jimi libovolně posouvat. Přes svou fiktivnost však velmi dobře postihuje některé základní lidské touhy a obecné pravdy.

1.2 Charakteristika pohádky

Jak již bylo zmíněno, v pohádkách nebývá nijak přesně specifikováno místo dění. Příběhy zpravidla začínají některou z ustálených formulí, jako například: „Bylo nebylo...“, „Byl jednou jeden...“, „V jednom vzdáleném království...“, „Za devatero horami a devatero řekami...“ apod. Ani čas, resp. období, ve kterém se pohádky odehrávají, nebývá blíže určen. Opět je užíváno formulí, jako: „Kdysi dávno“, či „Jednoho dne“. Samotný děj příběhu pokrývá čas jak několika málo hodin či dnů, tak ale i několika let, či staletí.

Hrdina je vždy postaven před určitý úkol, jehož splnění je podmínkou pro získání odměny a šťastný konec pohádky. S tímto úkolem se však nepotýká sám. Pomoc se mu dostává od kouzelných bytostí, předmětů, nebo zvířecích společníků. Tyto bývají někdy metaforou pomoci od zemřelé matky (nalezneme v některých verzích příběhu o Popelce).

V pohádkách je vždy jasně zřetelná polarita dobra a zla. Postavy jsou tedy buď dobré, nebo špatné a často jejich charakter vystihuje samotné jméno a zjev. (hloupý Honza, Nebojsa, stará čarodějnice atd.) Důležitou roli hrají i rodinné vazby. Nevlastní sourozenci a rodiče bývají téměř vždy postavami zápornými. (zlá macecha, zlé sestry atd.) Často se také v pohádkách vyskytují motivy čísel, konkrétně tedy motiv trojice (tři oříšky, troje šaty, trojí setkání – specifické právě pro Popelku, dále tři přání, tři úkoly, tři sudičky apod.), potom také čísla sedm (sedmero krkavců, sedmero hor, řek, lesů) a čísla dvanáct (dvanáct měsíčků).

Existuje několik kategorií, podle kterých lze pohádky třídit. Mnohdy je však poněkud problematické pohádku zařadit přesně, protože její motivy se vzájemně prolínají. Jak si nyní ukážeme, každý badatel, který tvrdí, že klasifikuje dle určitého schématu, klasifikuje v podstatě jinak.

Nejčastěji se pohádky dělí na pohádky s nadpřirozeným obsahem, pohádky ze života a pohádky o zvířatech. Toto rozdělení se zdá být logicky správné, vyvstává zde

však otázka, zda pohádky o zvířatech neobsahují nadpřirozené prvky a naopak, jestli v pohádkách s nadpřirozeným obsahem mnohdy nezastupují velmi důležitou roli právě zvířata. Do jaké kategorie tedy správně zařadit pohádku, ve které bude vystupovat zvíře, či zvířata a která bude zároveň obsahovat kouzelné prvky a z jakého důvodu? Pohádky navíc, zvláště ty kouzelné, často připisují stejné jednání lidem, věcem i zvířatům a vyznačují se zcela osobitou výstavbou, kterou jsme schopni vycítit a která určuje jejich zařazení, ačkoli si toho nemusíme být vždy vědomi.⁹

Ani další pokusy o rozčlenění pohádek do kategorií nepřinesly podstatné zlepšení. Takto například vypadá členění dle W. Wundta: (W.Wundt, *Völkerpsychologie 2*, Leipzig 1960):

1. Mytologické pohádky-bajky
2. Čisté kouzelné pohádky
3. Biologické pohádky a bajky
4. Čisté zvířecí bajky
5. Etiologické pohádky
6. Žertovné pohádky a bajky
7. Mravoučné bajky

Ač je tato klasifikace obsáhlejší, než předchozí, vyvolává podobné otázky. I zde se motivy jednotlivých pohádek mohou vzájemně prolínat. Mravoučné pohádky mohou obsahovat zvířecí postavy a žertovné pohádky mohou být zároveň heroické. Problematické je též užití termínu „bajka“, který je formální kategorií.¹⁰

Pohádky lze dělit nejen podle tříd, ale i na základě syžetů. Takovým příkladem je dělení fantastické pohádky do patnácti syžetů, dle R. M. Volkova (R. M. Volkov, *Skazka. Rozyskania po sjužetosloženiju narodnoj skazki 1, Skazka velikorusskaja, ukrainksaja, belorusskaja*, Odessa 1924):

1. O nevině pronásledovaných
2. O hloupém hrdinovi
3. O třech bratřích
4. O drakobijcích

⁹ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 15

¹⁰ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 16

5. O dobývání nevěst
6. O moudré panně
7. O zakletích a začarováních
8. O držiteli talismanu
9. O držiteli kouzelných předmětů
10. O nevěrné ženě atd.

Na první pohled se může zdát, že je toto dělení poměrně jasné. Bohužel, ani dle něj však není možné pohádky přesně zařadit. Vyvstává zde totiž stejný problém jako u dělení předchozích, a to, že i zde dochází ke značnému prolínání motivů. Pohádky o třech bratřích mohou být zároveň pohádkami o dobývání nevěst, drakobijcích, i zakletích a začarováních. Navíc zde zcela chybí jednotný princip dělení. Například druhá skupina je určena podle charakteru hrdiny, třetí podle počtu hrdinů, čtvrtá podle určitého momentu v ději atd.¹¹

Pro další bádání v oblasti pohádek se stal velice užitečným soupis pohádek A. Arneho (A. Arne, *Verzeichnis der Märchentypen*, Folklore Fellows Communications, č. 3, Helsiki), díky němuž bylo možno označit pohádky formalizovanými značkami. Arne dal syžetům název „typy“ a každý typ číselně označil. Arne pracuje také s kouzelnými pohádkami, které vyčlenil jako podtřídu. Zároveň podle Arneho zahrnují kouzelné pohádky následující kategorie:

1. Kouzelný odpůrce
2. Kouzelný manžel (manželka)
3. Kouzelný úkol
4. Kouzelný pomocník
5. Kouzelný předmět
6. Kouzlená síla nebo dovednost
7. Ostatní kouzelné motivy

I v této klasifikaci dochází k problémům se zařazením, které byly popsány u předchozích badatelů. A to, jak kupříkladu zařadit pohádku, kde se kouzelný úkol řeší za pomoci kouzelného pomocníka či kouzelného předmětu apod. Arneho rejstřík se tedy

¹¹ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 17

dopouští obdobných chyb, jaké dělá i Volkov a Wund, je však velmi významný jako praktická příručka.¹²

Jak tedy vidíme, klasifikace pohádky je věcí poměrně nelehkou, a to i přes to, že je jedním z prvních a nutno dodat že i velice důležitých stupňů vědeckého bádání. Bezesporu se však shodneme na tom, že existuje kategorie, do které spadají kouzelné pohádky. Předpoklad její existence je totiž nezbytný pro další kapitoly práce. Do pohádek s nadpřirozeným obsahem, tedy pohádek kouzelných, řadíme i příběh o Popelce. S ohledem na téma práce se budeme dále podrobněji zabývat právě pohádkou kouzelnou a její stavbou.

1.3 Teorie vzniku pohádek

Zájem o sběr lidových pohádek a dalších folklórních útvarů přirozeně vyvolal otázky, týkající se jejich původu a významu. V pohádkových příbězích různých národů se vyskytují podobné postavy, motivy, ale i celá schémata. Motiv Popelky kupříkladu nalezneme v pohádkách evropských, čínských, negerských, arabských i indiánských a v dnešní době již můžeme hovořit o desítkách, ne-li stovkách verzí této pohádky. Na téma původu pohádek bylo vypracováno vícero teorií.

„Nejstarší teorie pohádky je Platonova: že pohádky jsou povídačky chův... Pohádka totiž není původně literatura; pohádka je povídání. Pravá lidová pohádka nevzniká tím, že ji národopisný sběratel zaznamená, nýbrž tím, že ji babička povídá dětem, člen kmene Yoruba členům kmene Yoruba nebo profesionální pohádkář auditoriu v arabské kavárně.“¹³

Migrační teorie

Tato teorie vychází z předpokladu, že pohádkové příběhy nejsou projevem původní lidové tvořivosti, ale pocházejí z jednoho geografického zdroje, odkud se rozšířily po světě jakousi migrací. Za místo původu se nejčastěji uvádí Indie, lze se ale přiklánět také k původu řeckému nebo keltskému. Ze své pravlasti se poté pohádky

¹² PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 17-19

¹³ ČAPEK, Karel: *Marsyas čili Na okraj literatury*, Praha: Aventinum, 1931, s. 133, 144

šířily za pomoci kupců, cestovatelů, vojáků, mořeplavců a misionářů. Zastáncem této teorie byl například Theodor Benfey.¹⁴

Etnografická teorie

Etnografická teorie vychází ze zjištění, že se velmi podobné motivy vyskytují na geograficky a kulturně vzdálených místech světa. Příčina podobnosti mytologických forem a pohádkových motivů bývá vysvětlována tak, že pohádky jsou zbytky skutečných pravěkých mytologií a řádů a vznikly tak všude na světě stejně na základě podobných antropologických a psychologických schod a náboženských představ. Představiteli této teorie byli například Andrew Lang a Edward Burnett Tylor.¹⁵

Psychologický původ

Podle této teorie mají pohádky svůj původ ve snových zážitcích. Ve snech je možné létat, překonávat těžké překážky a plnit nemožné úkoly. Objevují se zde motivy dobrodružství z dalekých zemí, které přenášejí mysl přes hranice našeho mnohdy usedlého života. Snového rázu jsou také pohádky o všemožných kouzelných proměnách, které se vymykají z kontextu reality. Patří sem ale i sny bdělé, takové, kterými si člověk odjakživa kompenzoval nedostatečnou skutečnost, jako sny o lásce, bohatství, o zázračných obrazech vlastního osudu, o možnosti být někým jiným, o vítězství spravedlnosti apod.¹⁶

Každá z výše uvedených teorií se svým způsobem snaží objasnit původ pohádek. Migrační teorie nakládá s pohádkou jako s kteroukoli jinou literaturou a pátrá po vzájemné závislosti literárních motivů a námětů. Etnografická teorie se zabývá pohádkou jako příběhem s reálným jádrem v kolektivních tradicích a zvycích a teorie zabývající se psychologickým původem nahlíží na pohádku jako na produkt osobní obraznosti. Všechny teorie o původu pohádek jsou založeny na logických opodstatněních a velmi dobře fungují, žádnou z nich proto nelze označit za onu jedinou pravdivou a univerzální.

¹⁴ ČAPEK, Karel: *Marsyas čili Na okraj literatury*, Praha: Aventinum, 1931, s. 134

¹⁵ ČAPEK, Karel: *Marsyas čili Na okraj literatury*, Praha: Aventinum, 1931, s. 135,136

¹⁶ ČAPEK, Karel: *Marsyas čili Na okraj literatury*, Praha: Aventinum, 1931, s. 137

1.4 Pohádka v kontextu folkloristiky

Pojem folklór lze přeložit jako „lidová tradice“ (z anglického „folk“ a „lore“). Folklórní tvorbou tedy můžeme označit projevy lidové kultury, zahrnující slovesné, hudební, dramatické či taneční projevy. Jedná se v zásadě o tvorbu kolektivní, která se opírá o potřeby a aktivity všedního dne. Významné zkušenosti a znalosti tak přecházejí do projevů lidové kultury, díky nimž se uchovávají pro další generace.

Mnohé příběhy a písně byly po dlouhou dobu tradovány pouze orální formou. Procházely tak určitým druhem transformace a cenzury a jejich přežití záviselo de facto pouze na jejich oblíbenosti danou generací, resp. generacemi. Oblíbená díla byla tedy nadále opakována v poměrně nezměněné podobě, a to i bez nutnosti písemného zaznamenání.

Oblíbenou součástí folklóru jsou bezesporu pohádky, které bývají dodnes předávány dětem ústní formou. Mnozí rodiče a prarodiče dávají přednost vyprávění pohádek před jejich čtením. Pohádky jsou navíc mnohdy vyprávěny dětem opětovně, čímž dochází k určitému druhu fixace podoby příběhu.

Všeobecně oblíbené a známé příběhy, které se po staletí předávají z generace na generaci, můžeme nazvat tradičními lidovými pohádkami. Tyto pohádky patří k nejstarším a nejrozšířenějším formám ústní lidové slovesnosti.

1.5 Pohádka jako literární dílo

Pohádky byly po dlouhou dobu předávány pouze orální formou. S rozvojem písemnictví však začalo docházet k jejich zaznamenávání a tím i fixaci konkrétních verzí určitých příběhů. V dnešní době tak můžeme nalézt nespočet rozmanitých adaptací a zápisů původních folklórních děl. S touto skutečností však úzce souvisí otázka autorství. Veškeré, původně lidové pohádky, jsou poznamenány přístupem a eventuálními zásahy autorů, resp. sběratelů, jež je fixovali do písemné podoby, což má za následek, že mnohdy nacházíme v různých sbírkách odlišné varianty stejné pohádky.

Různé přístupy ke sbírání a záznamu folklórních příběhů mají výrazný vliv na konečnou podobu díla. Pohádky můžeme na základě autorství a přístupů ke zpracování lidových děl rozdělit do následujících kategorií.

Klasická adaptace

Literární text se zde zakládá na původním orálně tradovaném příběhu, který si uchovává své charakteristické rysy, s minimálním zásahem autora, resp. sběratele do celku vyprávění. Takováto pohádka zůstává se své osnově, motivech a základních faktorech prakticky neměnná.

Autorská adaptace

Autorská adaptace vychází rovněž z folklórní předlohy, má však charakter autorského textu. Vyznačuje se volným převyprávěním lidové látky a zároveň si zachovává základní motivy a znaky původního příběhu. Tato díla jsou ovlivněna autorovými vlastními myšlenkami, kulturou a kontextem doby, ve které žil.

Autorská pohádka

Autorská pohádka má oproti pohádce vycházející z lidové tvorby konkrétního autora a opírá se o jeho představivost a individualitu. Často se odklání od folklórní předlohy, využívá pouze některé její prvky a integruje je do zcela nového pohádkového příběhu za použití vlastních uměleckých prostředků. Mnohdy nabourává typizovaný soubor společenských představ a může také bořit některé genderové stereotypy. Důvodem je zřejmě i fakt, že autoři moderních pohádek nacházejí inspiraci pro svá díla v reálném životě a v soudobé společnosti.

Příběh o Popelce, jemuž se budeme později podrobně věnovat, vychází z ústní lidové slovesnosti. Je však natolik oblíbený, že jeho nejpodstatnější prvky lze nalézt v mnohých autorských pohádkách, ale i filmech, které již do kategorie pohádek nespadají. Lze předpokládat, že čím blíže bude příběh posunut k hranici autorské pohádky, či filmu, tím více proměnlivých prvků v něm nalezneme. Stejně tak tomu bude, pokud bude příběh zasazen do kontextu určité doby, kupříkladu současnosti. U tradičních lidových pohádek je naopak zcela oprávněné očekávání, že bude příběh konstituován z množství prvků do značné míry archetypálních.

1.6 Morfologie kouzelné pohádky podle Vladimira Jakovleviče Proppa

Ke studiu pohádky velmi významně přispěl ruský lingvista Vladimír Jakovlevič Propp. Zabýval se studiem pohádek z hlediska jejich struktury a své poznatky, týkající se stavby kouzelné pohádky uveřejnil ve své knize *Morfologie pohádky a jiné studie* (V. J. Propp, *Morfologie pohádky a jiné studie*, Vimperk: H&H, 2008). Propp zde srovnává pohádky, podle syžetů. Výsledkem jeho úsilí je morfologie, tedy popis pohádky podle jejich součástí a podle vztahů součástí k sobě navzájem a k celku. Uvádí, že v pohádkách existují nejen veličiny, které jsou stálé, ale i ty, které jsou proměnlivé. „*Mění se pojmenování (a s nimi i atributy) jednajících osob, nemění se jejich činnosti neboli funkce. Z toho vyplývá, že pohádka často připisuje stejné činnosti různým postavám. To nám umožňuje zkoumat pohádku podle funkce jednajících osob.*“¹⁷ Tuto funkci Propp definuje jako „*akci jednající osoby, vymezenou z hlediska jejího významu pro rozvíjení děje.*“¹⁸ Svá pozorování shrnul stručně do několika bodů:

1. Stálými, stabilními prvky pohádek jsou funkce jednajících osob, nezávisle na tom, kdo a jak je plní. Tyto funkce tvoří základní součást pohádky.
2. Počet funkcí, které jsou kouzelné pohádce vlastní, je omezený.
3. Posloupnost funkcí je vždycky totožná.
4. Všechny kouzelné pohádky co do své stavby náleží k jednomu typu.¹⁹

Propp vypracoval schéma celkem jednatřiceti funkcí, jež lze dále dělit, a ze kterých se skládají všechny kouzelné pohádky. Všechny mají své pojmenování a označení.

1. Jeden ze členů rodiny opouští domov (pojmenování: odloučení).
2. Hrdinovi je něco zakázáno (pojmenování: zákaz).
3. Zákaz je porušen (pojmenování: porušení).
4. Škúdce se snaží vyzvídat (pojmenování: vyzvídání).
5. Škúdce dostává informace o své oběti (pojmenování: vyzrazení).
6. Škúdce se snaží oklamat svou oběť, aby se zmocnil jí nebo jejího majetku (úskok).

¹⁷ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 25

¹⁸ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 26

¹⁹ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 26-28

7. Oběť podlehne úskoku a tím bezděčně podléhá nepříteli (pojmenování: pomahačství).
8. Škůdce působí jednomu ze členů rodiny škodu nebo újmu (pojmenování: škůdcovství).
 - a) Jednomu z členů rodiny se něčeho nedostává nebo by něco chtěl mít (pojmenování: nedostatek).
9. Neštěstí nebo nedostatek jsou sděleny. K hrdinovi se někdo obrací s prosbou nebo rozkazem. Je odeslán nebo propuštěn (pojmenování: prostřednictví, spojovací moment).
10. Hledač se rozhodne k protiakci nebo s ní vysloví souhlas (pojmenování: začínající protiakce).
11. Hrdina opouští domov (pojmenování: odchod).
12. Hrdina je podroben zkoušce, vyptávání, je napaden apod., čímž se připravuje získání kouzelného prostředku nebo pomocníka (pojmenování: první funkce dárce).
13. Hrdina reaguje na činy budoucího dárce (pojmenování: reakce hrdiny).
14. Hrdina dostává k dispozici kouzelný prostředek (pojmenování: vybavení, získání kouzelného prostředku).
15. Hrdina je přenesen, dovezen nebo přiveden k místu, kde se nalézá předmět hledání (pojmenování: prostorové přemístění mezi dvěma říšemi, vykonání cesty).
16. Hrdina a škůdce vstupují do bezprostředního boje (pojmenování: boj).
17. Hrdina je označen (pojmenování: označení).
18. Škůdce je poražen (pojmenování: vítězství).
19. Počáteční neštěstí nebo nedostatek jsou zlikvidovány (pojmenování: likvidace neštěstí nebo nedostatku).
20. Hrdina se vrací (pojmenování: návrat).
21. Hrdina je pronásledován (pojmenování: pronásledování).
22. Hrdina se zachraňuje před pronásledováním (pojmenování: záchrana).
23. Nepoznaný hrdina se dostává domů nebo do jiné země (pojmenování: nepoznaný příchod).
24. Nepravý hrdina si klade neoprávněné nároky (pojmenování: neoprávněné nároky).
25. Hrdinovi je uložen těžký úkol (pojmenování: těžký úkol).

26. Úkol je splněn (pojmenování: splnění).
27. Hrdina je poznán (pojmenování: poznání).
28. Nepravý hrdina nebo škůdce je odhalen (pojmenování: odhalení).
29. Hrdina dostává nové vzezření (pojmenování: transfigurace).
30. Škůdce je potrestán (pojmenování: trest).
31. Hrdina se žení a nastupuje na carský trůn (pojmenování: svatba).²⁰

Pojem funkce i pojem jednající osoba jsou definovány poměrně abstraktně. Zakládají se na typických činnostech, díky nimž se děj v pohádce posouvá kupředu, aniž by byly propojeny s konkrétním příběhem. Jak již bylo zmíněno výše, pojmenování i atributy jednajících osob jsou proměnlivé, jejich funkce však nikoli. Můžeme tedy říci, že zatímco funkcí je omezené množství, postav je velmi mnoho. Tím se vysvětluje dvojitost pohádky, její mnohotvárnost a pestrost na straně jedné, na straně druhé pak její jednotvárnost a opakovatelnost.

1.7 Popelka – význam jména, symboly a motivy

Podívejme se nyní blíže na příběh o Popelce a jeho jednotlivé varianty. Hrdinkou pohádky je zpravidla dívka z dobrých poměrů, která je utiskována svou nevlastní matkou a sestrou, popř. sestrami. Bývá zobrazována jako cnotná a nevinná dívka, která se do své nešťastné situace dostala díky nepřízni osudu. V rámci rodinné hierarchie má podřízenou roli a je nucena vykonávat práci služebné. Často bývá umouněná od popela, k čemuž jasně odkazuje její přezdívka.

„Po práci našla jediný útulek v koutě krbu, tam se posadila do popela, a tak jí v domě nikdo neřekl jinak než Upopelenec. Mladší z nevlastních sester byla o kapánek hodnější než ta starší a říkala jí aspoň trochu slušněji – Popelka.“²¹

„Ta nejmladší byla celý den v kuchyni u hrubé práce, takže jí jinak neřekli než Popelka, a pro samý popel nebylo ani možné poznat, je-li hezká nebo ne.“²²

²⁰ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 30-55

²¹ PERRAULT, Charles: *Popelka aneb skleněný střevíček, Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990, s. 143

„*To děvče se jmenovalo Mára; ale poněvadž musila potom všechny práce ve stavení a při ohništi dělat, a proto bývala umazána i upopelená, nazvala ji macecha Popelkou.*“²³

„*A Zezolla, dnes sesazená, zítra zapomenutá, nakonec byla tak ošizená, že z komnaty byla odstrčena do kuchyně, od baldachýnu ke krbu, od přepychového hedvábí a zlata ke kuchyňským utěrkám, od žezla k rožni. Nezměnila jen své postavení, nýbrž i jméno a nejmenovala se už Zezolla, nýbrž Popelka.*“²⁴

Nedobrovolný pobyt v popelu, či v jeho blízkosti lze považovat nejen za symbol nízkého postavení a ponížení, ale i sourozenecké rivality, přičemž onen ponižovaný vždy nakonec předčí své bratry nebo sestry.²⁵ Popel je také symbolem truchlení a Popelčin pobyt v něm tedy symbolizuje smutek ze ztráty matky. Sklíčenost symbolizuje také Popelčin oděv, který je v mnohých verzích nedostatečný a připomíná spíše špinavé hadry.

Ne vždy však byla práce související s udržováním ohně a popelem považována za známku nízkého společenského postavení. Ve starém Římě kupříkladu patřilo postavení strážkyně ohně, tj. vestálek k velmi ceněným a prestižním. Být vestálkou také znamenalo být zcela čistou. Když se dívka, která byla vybrána k této poctě, zhostila dobře své role, mohla poté jako žena vstoupit do velice výhodného manželství obdobně jako Popelka. Vestálky byly služebnicemi Héry, bohyně matky. Spolu se zavržením pohanství a záměnou za boha otce však byla mateřská božstva ponížena a místa u ohně znehodnocena. V tomto smyslu lze na Popelku nahlížet jako na bohyni matku, která na konci příběhu povstane z popela a zaujme své místo na slunci.²⁶

Pobyt v popelu u ohniště a jeho následné opuštění může symbolizovat také růst a přerod v dospělého a soběstačného jedince. Jak píše Bruno Bettelheim, ohniště vyvolává v mnoha dětech šťastné vzpomínky na dobu strávenou s matkou a špína symbolizuje pro dětskou mysl pudovou svobodu. Přebývání v popelu může tedy evokovat jak příjemné chvíle strávené s matkou a pocit bezpečí z její náruče, tak i pocit

²² NĚMCOVÁ, Božena: *O Popelce, O Popelce a jiné pohádky*, Plzeň: Nava, 1994, s. 9

²³ ERBEN, Karel Jaromír: *Popelka, Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 283

²⁴ BASILE, Giambattista: *Popelka, Pentameron*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 71

²⁵ BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek, proč a jak je číst v dnešní době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 232

²⁶ BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek, proč a jak je číst v dnešní době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 249-250

hlubokého smutku z její ztráty v období dospělosti.²⁷ Opuštění Popelčiny ponížené pozice lze tedy chápat jako ukončení období dětství a začátek života ve světě dospělých.

Při změně Popelčina osudu, plnění úkolů a přání jí pomáhá kouzelný pomocník, či pomocníci. Prostřednictvím kouzla tak Popelka mění svůj zevnějšek, setkává se s princem a okamžitě získává jeho přízeň. Popelka poté prchá a zanechává za sebou střevíček, který princovi umožní ji později poznat i v její nezkrášené podobě. Následuje svatba a Popelce se dostává změny sociálního statusu, bohatství a štěstí.

Nacházíme zde tedy motivy jako je špatné zacházení s hrdinkou, motiv zlé macechy, sourozenecké rivality, překážky, zákazu, pomoci, splněného přání, maskování hrdinky, falešné nevěsty, odměny, trestu apod. Obsáhlý výčet motivů, utvářejících pohádkový příběh o Popelce lze nalézt v publikaci: Marian Roalfe Cox, *Three Hundred and Forty-Five Variants of Cinderella...*.²⁸ Obecné pohádkové motivy popsal také Karel Čapek v knize *Marsyas čili Na okraj literatury*.²⁹

Hlavním námětem příběhu je tedy doslova vzestup z popela na královský trůn a přeměna prosté dívky v princeznu. Často nechybí ani motiv trestu pro postavy symbolizující pohádkové zlo. Jelikož budeme s pohádkovými motivy pracovat v následující části práce, tj. v analýzách jednotlivých verzí Popelky, podívejme se nyní blíže na takové, které tento příběh utvářejí. Nalezneme jich zde celou řadu, z nichž některé jsou napříč verzemi shodné, jiné nikoli. Pro účely analýzy konkrétních verzí Popelky budeme pracovat s následujícími motivy:³⁰

1. Útlak/Špatné zacházení s hrdinkou (Útlak nejčastěji pochází od macechy či nevlastních sester. V některých verzích se vyskytuje zdvojený motiv útlatu – zdvojení macech.)
2. Vražda (Vyskytuje se ve verzích s motivem zdvojených macech.)

²⁷ BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek, proč a jak je číst v dnešní době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 250

²⁸ COX, Marian Roalfe: *Three Hundred and Forty-Five Variants of Cinderella, Catskin and, Cap O' Rushes, Abstracted and Tabulated with a Discussion of Medieval Analogues and Notes*, London: The Folk-lore society, 1893, s. 25, 26

²⁹ ČAPEK, Karel: *Marsyas čili Na okraj literatury*, Praha: Aventinum, 1931, s. 159-167

³⁰ Zmíněné motivy v tomto konkrétním pořadí včetně jejich číslování se na rozdíl od Proppových funkcí jednajících osob neodvolávají k žádné z použitých publikací. Motivy nejsou seřazeny podle žádného konkrétního schématu a čísla jsou k nim přiřazena pouze pro účely usnadnění orientace při jejich následném porovnání v rámci jednotlivých verzí příběhu.

3. Sourozenecká rivalita (Sourozenecká rivalita souvisí s motivem útlaku – útlak přichází od nevlastních sourozenců, k nimž rodiče chovají větší náklonnost.)
4. Dar (motiv daru se vyskytuje téměř ve všech verzích příběhu o Popelce a je tudíž velmi podstatným motivem.)
5. Úkol (Hrdince bývá uložen nelehký úkol, který pro ni může být buď překážkou, nebo zkouškou, po jejímž zdárném vykonání získá kouzelný prostředek.)
6. Pomoc (Pomoci se hrdince může dostat hned z několika různých zdrojů, např. od víly, zvířecích pomocníků, kouzelného keře atd.)
7. Zabití zvířete (V určitých verzích je pro získání kouzelného prostředku nutné nejprve zabít užitečné zvíře, jelikož kouzlo pochází od jeho ostatků)
8. Náhoda (Náhoda představuje posun v příběhu, který nebyl hrdinou, nebo ostatními postavami úmyslně ovlivněn. V určitých verzích je tento motiv podstatný pro zdárný vývoj děje.)
9. Splněné přání (Splněné přání souvisí s motivem pomoci, zabití zvířete, náhody, či daru. Pojí se s následujícím motivem, tj. motivem kouzelných šatů)
10. Kouzelné šaty (Pojí se s motivem splněného přání. Šaty, které Popelka získá za pomoci kouzla, jí umožní proměnu v „princeznu“, získání princova srdce a tím i změnu sociálního statusu.)
11. Lest (Motiv lsti se nejčastěji vyskytuje při Popelčině útěku a v některých případech přímo vede ke ztrátě střevíčku)
12. Ztracený střevíček (Ztracený střevíček je velmi důležitým motivem, jelikož označuje Popelku a slouží k jejímu následnému poznání.)
13. Zmrzačení (V některých verzích se vyskytuje motiv zdeformované nohy v podobě uříznutého palce nebo paty. Zmrzačení se často pojí s motivem falešné nevěsty a vždy souvisí se snahou rozpoznat hrdinku podle ztraceného střevíčku.)
14. Falešná nevěsta (Motiv falešné nevěsty se často pojí se zmrzačením a ztraceným střevíčkem.)
15. Svatba/Odměna (Odměnou bývá v tomto příběhu nejčastěji svatba, bohatství a nástup na královský trůn. Původní rodina je opuštěna a hrdinka začíná novou etapu života jako finančně zajištěná a vysoce postavená žena.)
16. Trest (v některých verzích se vyskytuje také trest pro členy rodiny, kteří Popelku utiskovali. Někdy trest určí princ, jindy může být trestem ponížení a zmrzačené nohy falešných nevěst.)

1.8 Genderové stereotypy obsažené v příběhu o Popelce

Jednotlivé verze příběhu o Popelce byly zaznamenány v rozdílných obdobích, proto lze předpokládat, že se v mnohých z nich odráží také rozdílný dobový kontext a určité nastavení myšlení společnosti. Je také pravděpodobné, že ve verzích staršího data nalezneme nemalé množství genderových stereotypů. Jelikož se následující analýzy budou zabývat mimo jiné četností zmíněných stereotypů obsažených v dílech, přiblížíme si nyní tuto problematiku.

Gender bývá definován jako rozdíly mezi muži a ženami, které nejsou biologického charakteru. Jedná se zde tedy o určitý kulturní a sociální konstrukt, který se v závislosti na období a dané kultuře liší. Je v podstatě souborem kulturních očekávání, hodnot a vlastností, a lze jej tedy označit jako „sociální pohlaví“.³¹

Gender je společností nejen vytvářen, ale i reprodukován. Obvykle striktně rozlišuje femininní a maskulinní. Toto rozdělení se podílí na vztazích mužů a žen ve společnosti a do značné míry legitimizuje jejich nerovné postavení. Ženy jsou obecně vnímány jako pohlaví více emoční, pasivně založené, s pečovatelskými sklony. Je jim proto přisuzována sféra soukromá s prací bez finančního ohodnocení. Patří sem především péče o děti a o domácnost. Na muže je naopak pohlíženo jako na aktivní a racionálnější smýšlející jedince. Z tohoto důvodu bývají muži považováni za vhodnější pro sféru veřejnou a jejich práce bývá finančně ohodnocena.³²

Přes tyto argumenty se však nijak nemění fakt, že je gender sociálně podmíněn a konstruován. To, co člověk považuje za pravdivé, je ovlivněno jeho celoživotní zkušeností v určité kultuře. Významy pojmů „muž“ a „žena“ tedy nejsou objektivní, ale konstruují se v určitém kulturním a společenském kontextu a jejich obsah se proměňuje.

V tradičních pohádkách bývají mužské a ženské postavy obvykle znázorňovány stereotypním způsobem a jejich role jsou jasně vymezeny. Zatímco mužští hrdinové jsou v příběhu dominantní, stateční, silní a zaujímají aktivní úlohu, ženy obvykle čekají na vysvobození, pomoc nebo naplnění svého osudu a jejich úloha bývá značně pasivní. Nejdůležitějšími a nejocetňovanějšími vlastnostmi ženy jsou krása, laskavost,

³¹ OAKLEYOVÁ, Ann: *Pohlaví, gender a společnost*, Praha: Portál, 2000, s. 20

³² OAKLEYOVÁ, Ann: *Pohlaví, gender a společnost*, Praha: Portál, 2000, s. 42

skromnost, pokora a pracovitost. Ostatní charakterové vlastnosti, mezi které se řadí například intelekt, jsou často opomíjeny.

Genderová nerovnost je zřejmá i na poli lásky. Je to právě muž, který rozhoduje o tom, kterou dívku si vyvolí za manželku a kterou nikoli. Jeho láska k ženě bývá často prezentována jako láska na první pohled, založená čistě na fyzické přitažlivosti. Žena, která je zobrazena jako postava kladná, se svatbou, kterou za ní de facto rozhodl muž, vždy souhlasí.

Jak bylo zmíněno výše, jedna z analýz, které budou příběhy podrobovány, se bude zabývat právě četností genderových stereotypů v dílech obsažených. Konkrétně se bude jednat o stereotyp pohlavních rolí a dělby práce, krásy, rodinného štěstí³³ a pasivní hrdinky. Z tohoto důvodu budeme následující příběhy podrobovat několika otázkám, které se s těmito stereotypy přímo pojí.³⁴

1. Jakou míru aktivity vyvíjí Popelka při utváření vlastního osudu? (stereotyp pasivní hrdinky)
2. Jaké vlastnosti a práce související s feminitou a maskulinitou jsou spojeny s postavou Popelky? (stereotyp pohlavních rolí a dělby práce)
3. Do jaké míry role krásy ovlivňuje osud Popelky? (stereotyp krásy)
4. Je manželství vždy spojováno se šťastným koncem? Je iniciátorem manželství vždy muž? (stereotyp šťastné rodiny)

³³ Zmíněné stereotypy jsou blíže popsány na příběhu Sněhurky v publikaci: HUDEC, Zdeněk (ed.): *Genderové stereotypy v animované tvorbě Walta Disneyho: Ideologie, queer, diskurzivní analýza*, Olomouc: Pastiche Filmz, 2013, s. 11-25

³⁴ Genderové stereotypy nejsou řazeny podle žádného konkrétního schématu. Čísla jsou k nim přiřazena pouze pro účely usnadnění orientace při jejich následném porovnání v rámci jednotlivých verzí příběhu.

2. Popelka v literatuře

Příběh o Popelce byl a dodnes je inspirativním zdrojem pro mnohá literární i filmová díla. Jedná se o kouzelný a de facto nesmrtelný příběh, který je reprodukován a pozměňován a jeho základní motivy dnes nalzáme v různých filmových adaptacích i dílech, které k Popelce primárně neodkazují. Následující část práce se tedy bude zabývat analýzou a komparací jednotlivých variant příběhů o Popelce a příběhů Popelkou inspirovaných, a to jak ve zpracování literárním, tak i filmovém. Podívejme se tedy nejprve na zpracování literární.

2.1 Popelka – Giambattista Basile

Italskou verzi příběhu o Popelce lze nalézt v *Pentameronu*, který je významnou a rozsáhnou sbírkou lidových pohádek. Jejím autorem je Giambattista Basile (1575 – 1632), neapolský básník a člen literární společnosti Accademia degli Oziosi. První část Basilových pohádek vyšla v roce 1634 a roku 1637 byla vydána celá sbírka. Pohádky byly natolik oblíbené, že byl *Pentameron* znovu vydán ještě v letech 1644 a 1645. Vydáván byl i dále během 18. století. V roce 1925 došlo k jeho převodu do spisovné italštiny. Basile tyto pohádky nashromáždil během svého pobytu v italských vesnicích a dal jim podobu poznamenanou barokními prvky. Přesto si však v jádru zachovávají charakter lidového vyprávění.³⁵ *Pentameron* byl přeložen z neapolského originálu a vyšel v českém jazyce roku 1961.

Příběh vypráví o Zezolle, jediné dceři ovdovělého prince. Otec jí sehnal výbornou učitelku šití a znovu se oženil. Zatímco učitelka zahrnuje Zezollu láskou, macecha k ní pociťuje jen nenávist a pronásleduje ji nevraživými pohledy. Dívka si proto často stěžuje své učitelce a přeje si, aby měla za macechu raději ji. Učitelce se tento nápad zalíbí a poradí Zezolle, aby své maceše zlámala vaz víkem truhlice. Zezolla tedy učiní, co jí učitelka radila a macechu usmrtí. Když uplyne období smutku, přemluví otce, aby se znovu oženil s její učitelkou. Nová macecha zprvu Zezollu zahrnuje pozorností, brzy však začíná na její úkor prosazovat svých šest dcer, které do

³⁵ BASILE, Giambattista: *Popelka, Pentameron*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 577-580

té doby před všemi tajila. Maceše se dokonce podaří Zezollu vypudit z otcova srdce. Zezolla ztrácí své postavení i jméno a stává se Popelkou, podřadnou služebnou v kuchyni.

Jednoho dne se Zezollin otec vydává na cestu za státními záležitostmi a ptá se dcer, co jim má přivést. Zezolla ho tedy požádá, aby vyřídil její pozdravy tamější holubičce víl, která jí již dříve slíbila, že jí pošle vše, po čem zatouží. Víla daruje Zezolle datli, koněvku, motýčku a ručník s příkazem, aby datli zasadila a pečovala o ni. Když poté z datle vyrostе strom, vystoupí z něj víla a ptá se na Zezollino přání. Ta si nepřeje nic, jen jít někdy na procházku, aniž by o tom věděly sestry. Víla prozrazuje dívce kouzelné zaříkadlo, které jí její přání kdykoli splní.

Jednoho dne jdou všechny učitelčiny dcery na slavnost. Zezolla běží k datlovníku, vyslovuje zaklínadlo a hned je oděná do nejkrásnějších šatů. Na slavnost zavítá také král, který když Zezollu uvidí, posílá sluhu, aby zjistil, kdo je ta krásná dívka a kde žije. Zezolla si sluhu ale všimne a utíká. Aby ho zdržela, rozhazuje na zem hrst mincí. Druhého dne se slavnost opakuje a Zezolla opět prchá. Třetí den Zezolla získá od datlovníku nejen krásné šaty, ale i kočár a zástup služebnictva. Při útěku ze slavnosti však ztrácí střevíček, který sluha předává králi. Nato král uspořádá hostinu, kam se mají dostavit všechny dívky z města, aby střevíc vyzkoušely. Nakonec si střevíc zkouší i Zezolla a stává se královnou.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Jak již bylo uvedeno výše³⁶, pohádky lze zkoumat z hlediska jejich stavby. Propp stanovil celkem jednatřicet možných funkcí jednajících osob. Funkci definuje jako: „*akci jednající osoby, vymezenou z hlediska jejího významu pro rozvíjení děje.*“³⁷ Jelikož zde byla Proppova morfologie již rozebrána, omezme se nyní pouze na výčet v díle přítomných funkcí.

Funkce 1 – odloučení: Popelčin otec je představen jako ovdovělý princ, Popelka tedy ztratila matku.

Funkce 5 – vyzrazení: Popelka sděluje učitelce, že by ji chtěla za macechu

³⁶ Viz kapitola: Morfologie kouzelné pohádky podle Vladimira Jakovleviče Proppa

³⁷ PROPP, Vladimír: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008, s. 26

Funkce 6 – úskok: Učitelka přesvědčuje Popelku, že bude dobrou macechou a nabádá ji, aby současnou macechu zavraždila.

Funkce 7 – pomahačství: Popelka na popud učitelky zabíjí macechu a přesvědčuje otce, aby se znovu oženil.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha zničí vztah Popelky s otcem a bere dívce její sociální postavení.

Funkce 12 – první funkce dárce: Popelka se musí starat o datlovník

Funkce 13 – reakce hrdiny: Popelka se stará o datlovník

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Víla sděluje Popelce zaklínadlo

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde na slavnost v nádherných šatech a ani sestry ji nepoznají.

Funkce 21 – pronásledování: Králův sluha pronásleduje Popelku, aby zjistil, kdo je a kde žije.

Funkce 22 – záchrana: Popelka odláká pozornost sluhy upuštěním mincí.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde na slavnost v nádherných šatech.

Funkce 21 – pronásledování: Králův sluha pronásleduje Popelku, aby zjistil, kdo je a kde žije.

Funkce 22 – záchrana: Popelka odláká pozornost sluhy upuštěním perel a diamantů.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde na slavnost v nádherných šatech.

Funkce 21 – pronásledování: Králův sluha pronásleduje Popelku, aby zjistil, kdo je a kde žije.

Funkce 17 – označení: Popelka při útěku ztrácí střevíček.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde na slavnost vyzkoušet svůj střevíc. Má na sobě však prosté šaty.

Funkce 27 – poznání: Popelka obouvá svůj střevíček.

Funkce 31 – svatba: Král nasazuje Popelce korunu a veřejně ji označuje za královnu.

Přítomné funkce: 1, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 17, 21, 22, 23, 27, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Pohádky je také možné rozebrat dle motivů v nich obsažených. O motivech byla ostatně zmínka již v jedné z předešlých kapitol.³⁸ I zde se proto omezíme na výčet přítomných motivů v díle.

Motiv 2 – vražda: Popelka zavraždí svou první macechu, aby se její otec mohl oženit s jinou ženou.

Motiv 1 – útlak: Nová macecha připravuje Popelku o její původní postavení v rodině.

Motiv 4 – dar: Víla dává dívce datli, motyčku, koněvku a ručník.

Motiv 5 – úkol: Popelka musí pečovat o datlovník.

Motiv 6 – pomoc: Z datlovníku vystupuje Víla a sděluje Popelce zaklínadlo.

Motiv 9 – splněné přání: Dívka získává od datlovníku kouzelné šaty a vydává se na slavnost.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Popelka získává kouzelné šaty.

Motiv 11 – lest: Popelka prchá před královským sluhou, kterého zdrží rozhozením mincí, diamantů a perel.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Při posledním útěku ztrácí Popelka jeden ze svých střevíčků.

Motiv 15 – svatba: Popelka zkouší svůj střevíček, je rozpoznána a získává královskou korunu.

Přítomné motivy: 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 15

³⁸ Viz kapitola: Popelka – význam jména, symboly a motivy

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Jelikož byla o genderu a genderových stereotypech obsažených v pohádkách zmínka v předešlé kapitole³⁹, nebudeme se již touto problematikou zabývat na obecné úrovni a zaměříme se na stereotypy obsažené v tomto konkrétním díle.

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka se zdá být zprvu aktivní, když zabíjí macechu a přesvědčuje otce, aby se znovu oženil. Činí tak však pouze z popudu své učitelky. Nové maceše ani sestřám se již nepostaví a pasivně přijímá roli, kterou jí určily. Nehledá porozumění ani u svého otce. Na místo toho se spoléhá na pomoc víly a kouzelného datlovníku. Změna vzhledu je zde zajištěna pouze kouzlem a Popelka se na ní nikterak nepodílí.

„Ale ta neprodleně běžela k datlovníku, vyslovila zaříkadlo a v okamžiku se z něho vyhrnul zástup komorných: jedna se zrcadlem, druhá s lahvičkou tykvové vody... A všechny ji hned obskakovaly, takže ve chvílce byla krásná jako slunce; posadily ji do šestispřežního vozu provázeného livrejovanými štolby a pážaty.“⁴⁰

Po nasazení ztraceného střevíčku jí král nežádá o ruku, ale ihned jí nasazuje korunu a prohlašuje ji za svou královnu. Popelka je tady skutečně postavou spíše pasivní a to i přes skutečnost že slavnost opouští z vlastní vůle.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Popelka vykonává práci služebné v kuchyni a stará se o svůj datlovník, je tedy propojená pouze se sférou soukromou.

Stereotyp 3 – krása: Krása je zde velice důležitým aspektem. Jelikož se král na žádné ze slavností nepokouší s Popelkou setkat osobně, je zcela evidentní že Popelka krále zaujala pouze svým vzhledem, nikoli svými charakterovými vlastnostmi.

„Náhoda tomu chtěla, že v ta místa zavítal sám král, který pohledem na oslnivou Zezollinu krásu byl jako očarován a nařídil svému nejdůvěrnějšímu sluhovi, aby co nejspolehlivěji vyzvěděl, kdo je to krásné stvoření a kde bydlí.“⁴¹

³⁹ Viz kapitola: Genderové stereotypy obsažené v příběhu o Popelce

⁴⁰ BASILE, Giambattista: Popelka, *Pentameron*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 75

⁴¹ BASILE, Giambattista: Popelka, *Pentameron*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 75

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Šťastný konec je zde spojen se svatbou. Díky ní Popelka získává bohatství, postavení a nový domov. O sňatku zde rozhoduje pouze král, když nasazuje Zezolle korunu a prohlašuje ji za královnu.

Přítomné genderové stereotypy: 1, 2, 3, 4

2.2 Popelka aneb skleněný střevíček – Charles Perrault

Patrně nejznámější literární verze příběhu o Popelce je dílem francouzského spisovatele Charlese Perraulta (1628 – 1703). Tento kouzelný příběh s názvem *Popelka aneb skleněný střevíček* vyšel poprvé roku 1697 ve sbírce *Pohádky matky Husy*. Perrault doplňuje Popelčin příběh o nové a ojedinělé motivy, které se v jiných verzích nevyskytují, jako například kočár vyčarovaný z dýně nebo střevíček ze skla. V příběhu je také jasně patrný moralizující charakter a vliv dobové módy. Na konci 17. století se na okraji uznávané literatury prosazuje kouzelná pohádka, která se rozvíjí jako zábavný a oddechový žánr a kolem roku 1698 vrcholí zájem o pohádky, ve kterých vystupují víly. Perrault viděl v pohádkách autentický svět lidové kultury i výchovnou hodnotu. Dal projevům ústní slovesnosti klasickou podobu a přizpůsobil je vkusu dobového publika.⁴² V češtině vyšla Perraultova sbírka *Pohádky matky Husy* v roce 1972. Jeho Popelku lze také nalézt ve sbírce *Francouzské pohádky* z roku 1990.

Popelka je v této verzi příběhu dcerou velmože, který se po smrti své první ženy, Popelčiny matky, znovu žení. Nová žena je však pyšná a nadutá a ubohou Popelku nenávidí. Ukládá jí ty nejhorsí a nejtěžší práce v domě, a zatímco svým vlastním dcerám poskytuje komfort a péči, Popelce nedopřeje ani pořádné postele. Macecha dokonce ničí i Popelčin vztah s otcem, takže se mu dívka bojí na kruté zacházení postěžovat.

Jednoho dne pořádá princ ples, na který zve všechny urozené osoby, mezi které patří i členové Popelčiny rodiny. Popelka pomáhá svým sestrám s přípravami, a když odjedou, dá se do pláče, protože by také ráda jela na ples. V tom se zjeví její kmotřička víla a nabízí pomoc. Popelka přinese ze zahrady dýni, kmotřička ji vydlabe a promění v kouzelný kočár. Poté víla mění šest myšek na koně a krysou v kočího. K spřežení

⁴² PERRAULT, Charles: *Popelka aneb skleněný střevíček*, *Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990, s. 337-343

přidává ještě šest lokajů, proměněných kouzlem z ještěrek. Nakonec vykouzlí Popelce nádherné šaty a skleněné střevíčky. Když je vše hotovo, posílá kmotřička Popelku na ples a klade jí na srdce, aby se do půlnoci vrátila domů, protože se poté kouzlo zlomí.

Na plesu Popelka všechny zaujme svou krásou. Princ ji posadí na čestné místo a vyzývá k tanci. Před půlnocí se Popelka loučí a odjíždí domů, kde děkuje kmotřičce a žádá ji, aby na druhý den směla jet opět na ples. Druhý den tedy Popelka opět odjíždí, vystrojená v ještě krásnějších šatech. Zapomíná však na čas a prchá přesně v okamžiku, když hodiny odbíjejí půlnoc. Princ se jí sice nepodaří chytit, ale získává skleněný střevíček, který Popelka na útěku ztratila.

Po několika dnech princ nechává vyhlásit, že se ožení s dívkou, které ztracený střevíček patří. Střevíček si zkouší všechny urozené dámy i Popelčiny sestry. Žádná však tak malý střevíček neobuje. Poté zkouší střevíček Popelka a spolu s ním si nasazuje i druhý, který měla celou dobu schovaný při sobě. V tom se objevuje kmotřička víla a proměňuje dívčin špinavý oděv v překrásné šaty. Sestry poznávají v Popelce princeznu z plesu a prosí ji o odpuštění. Popelka je dovedena k princovi a brzy se slaví svatba. Popelčiným sestrám je nakonec také odpuštěno a jsou provdány za vznešené pány.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 1 – odloučení: Popelčin otec se znovu žení. Jeho první manželka, Popelčina matka tedy umírá a opouští rodinu.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha Popelku nenávidí a ukládá jí ty nejhorší práce v domě. Přestože je Popelka dcerou urozeného muže a měla by mít v domě velice dobré postavení, je nucena k práci služebné a na rozdíl od svých nevlastních sester není nikterak hmotně zajištěná.

Funkce 12 – první funkce dárce: Kmotřička přikazuje Popelce, aby přinesla dýni.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Popelka přináší dýni.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka získává od kmotřičky víly kouzelný kočár, koně, kočího, lokaje, kouzelné šaty a střevíčky.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka přijíždí na ples, kde jí nepoznají ani její sestry.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka získává od kmotřičky víly kouzelný kočár, koně, kočího, lokaje, kouzelné šaty a střevíčky.

Funkce 29 – transfigurace: Popelka se mění v překrásnou princeznu.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka přijíždí na ples, kde jí nepoznají ani její sestry.

Funkce 17 – označení: Popelka při útěku ztrácí skleněný střevíček.

Funkce 27 – poznání: Popelka si nazouvá oba střevíčky.

Funkce 29 – transfigurace: Kmotřička víla mění Popelčin oděv kouzlem v překrásné šaty.

Funkce 31 – svatba: Popelka je předvedena před prince a koná se svatba. Sestrám je odpuštěno a vdávají se také.

Přítomné funkce: 1, 8, 12, 13, 14, 17, 23, 27, 29, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Macecha Popelku nenávidí a nutí ji vykonávat práci služebné. Ničí dívčin vztah s otcem a bere jí i její postavení v rámci domácnosti.

Motiv 5 – úkol: Víla přikazuje Popelce, aby přinesla dýni.

Motiv 6 – pomoc: Kmotřička mění kouzlem Popelku v princeznu.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Popelka získává kouzelné šaty a střevíčky.

Motiv 9 – splněné přání: Popelka odjíždí na ples.

Motiv 12 – ztracený střevíček: při útěku z plesu Popelka ztrácí svůj skleněný střevíček.

Motiv 15 – svatba: Popelka se provdá za prince a její sestry za vznešené dvořany.

Přítomné motivy: 1, 5, 6, 9, 10, 12, 15

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka je postava nevýrazná, plachá a trpí nedostatkem sebedůvěry. Nevystupuje proti maceše ani sestrám a bojí se promluvit i s vlastním otcem. Do role Popelky resp. Upopelence se pasuje sama, když dobrovolně sedá v koutě u krbu, z něhož je zašpiněná. Nepřemýšlí ani o tom, že by se mohla mít stejně dobře jako její sestry.

„Po práci našla jediný útulek v koutě krbu, tam se posadila do popela, a tak jí v domě nikdo neřekl jinak než Upopelenec.“⁴³

„Popelka jim opravdu radila výborně a dokonce se nabídla, že je sama učeše, k čemuž rády svolily. Když je česala, ptaly se jí: „Popelko, že bys také ráda šla na ples?“ „Ach slečny, vy se mi vysmíváte,“ řekla Popelka. „Tak vysoko nemyslím.“ „Máš pravdu: to by se nasmáli, až by viděli jít na ples Upopelence.“ Jiná by jim za to jistě pokazila účes. Ale Popelka byla hodná a učesala je skvěle.“⁴⁴

Popelka sice musí vykonat úkol, a to přinést víle dýni. Je to však kmotřička víla, kdo dýni vydlabe, aby ji mohla následně proměnit v kočár. Popelka je tedy pasivní postavou a svůj osud si nijak výrazně neutváří. Namísto toho se plně spoléhá na pomoc své kmotry.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Popelka vykonává pouze práce v domácnosti, je tedy propojena pouze se soukromou sférou.

Stereotyp 3 – krása: Popelčina krása je pro šťastný konec klíčovým prvkem. Díky ní upoutává pozornost nejen prince, ale i samotného krále.

„Sám král, ač už to nebyl mladík, nespustil z ní oči a nedalo mu, aby nepošeptal královně, že už dlouho a dlouho neviděl tak půvabnou a roztomilou bytost.“⁴⁵

O překrásné princezně mluví i Popelčiny sestry.

⁴³ PERRAULT, Charles: Popelka aneb skleněný střevíček, *Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990, s. 143

⁴⁴ PERRAULT, Charles: Popelka aneb skleněný střevíček, *Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990, s. 144

⁴⁵ PERRAULT, Charles: Popelka aneb skleněný střevíček, *Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990, s. 146

„Přišla tam nejkrásnější princezna, tak krásnou si ani neumíš představit. A jak se k nám hezky chovala. Rozdělila se s námi o pomeranče a citrony.“⁴⁶

Princ vyzývá popelku k tanci a dochází tedy ke kontaktu. Popelka tančí tak půvabně, že si získává ještě větší obdiv prince. O jejich vzájemné komunikaci však v příběhu není zmínka. Důraz je zde tedy kladen čistě na krásu a ženskou ladnost pohybů při tanci.

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Se šťastným koncem příběhu je spojena svatba. Vše je akcentováno ještě tím, že svatby jsou celkem tři. Princ se žení s Popelkou a její dvě sestry, kterým bylo odpuštěno, jsou provdány za vznešené dvořany. Tímto vzniká v podstatě jedna velká šťastná královská rodina.

Přítomné genderové stereotypy: 1, 2, 3, 4

2.3 Popelka – bratři Grimmové

Pohádkový příběh o Popelce zpracovali také Jacob Ludwig Carl Grimm (1785 – 1863) a Wilhelm Carl Grimm (1786 – 1859), přední sběratelé německého folkloru a lidových pohádek. Pohádky bratří Grimmů byly vydány ve svazcích pod jménem *Pohádky pro děti a celou rodinu*. První svazek vyšel roku 1812 a obsahuje většinu z ústního podání zachyceného v Hesensku, v okolí Mohanu a Kinzigu v hrabství Hanau. Druhý svazek z roku 1814 obsahuje příběhy sebrané z oblasti Dolního Saska. Zde bratři získali i mnohá doplnění ke svazku prvnímu, který byl poté z části přepracován. Své pohádky sbírali téměř třináct let a snažili se je zapisovat přesně tak, jak si je vyslechli. Kladli tak důraz na věrnost a pravdivost při sběru a následném písemném zaznamenání příběhu.⁴⁷ Pohádky bratří Grimmů vyšly v českém jazyce již několikrát. Mnohá vydání jsou však nekompletní a obsahují pouze některé vybrané pohádky, mezi něž Popelka bohužel nepatří. Příběh o Popelce lze však nalézt například ve sbírce *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání* z roku 2004.

Příběh bratří Grimmů začíná rozmluvou malé Popelky s její umírající matkou. Matka si k sobě dívčenko zavolá a řekne jí, že pokud bude vždy dobrá a zbožná, pánbůh

⁴⁶ PERRAULT, Charles: Popelka aneb skleněný střevíček, *Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990, s. 146

⁴⁷ GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 16-25

ani ona jí nikdy neopustí. Otec brzy přivádí do domu svou novou manželku i se dvěma jejími dcerami. Dívky jsou však na Popelku od začátku velmi zlé, berou jí pěkné šaty a nutí jí vykovávat práci služebné v kuchyni. Popelka musí také pro jejich potěšení vybírat čočku a hrách z popela a je nucena spát na místo v posteli v popelu u ohniště.

Jednoho dne se chystá otec do města a ptá se dcer, co by si přály přivést. Popelka žádá pouze o proutek, který později zasazuje do hlíny na matčině hrobě a zalévá jej svými slzami. Z malého proutku vyrůstá lískový keř a kdykoli k němu Popelka zajde, sedí na něm ptáček, který jí plní různá malá přání.

Jednoho dne král pořádá ples, na který jsou pozvány všechny hezké dívky. Popelka pomáhá svým sestrám s přípravami a žádá macechu, aby směla jet na ples s nimi. Macecha souhlasí, ale pouze pod podmínkou, že Popelka přebere čočku od popela. Dívka zavolá na pomoc ptáčky a brzy má práci hotovou. Macecha jí však na místo povolení zadává znovu tentýž úkol. Přestože ho i na podruhé Popelka s pomocí ptáčků plní, macecha svůj slib porušuje a na ples odchází pouze se svými vlastními dcerami. Argumentuje při tom Popelčiným společensky nevyhovujícím oděvem.

Nešťastná Popelka běží ke své lísce a žádá ptáčka o šaty. Obléká je a pospíchá do zámku. Celou noc tančí pouze s princem, který k ní odmítá pustit jiné tanečníky. Ples se opakuje celkem třikrát a Popelka princovi vždy utíká a schovává se v blízkosti svého domu. Nejprve v holubníku, později v koruně hrušně. Popelčin otec tuší, že onou krasavicí z plesu je jeho dcera, princovi se o tom však ani jednou nezmíní. Když Popelka utíká potřetí, ztrácí na schodišti, které nechal princ natřít smolou střevíček.

Následující den princ přichází se střevíčkem do Popelčina domu s tím, že si vezme za ženu dívku, která jej obuje. Dvakrát princ soudí pouze podle střevíčku a nechává se oklamat. První Popelčina sestra obouvá střevíc díky useknutému palci, druhá díky patě. Holoubci na lísce však vždy zasáhnou a falešné nevěsty odhalí. Nakonec zkouší střevíc i Popelka a princ ji poznává. O svatebním dni jsou sestry za svou zlobu potrestány slepotou.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 1 – opuštění: Matka naposledy mluví s Popelkou a umírá. V této verzi je smrt matky skutečně součástí příběhu, nikoli pouhou zmínkou počátečního stavu věcí.

Funkce 8 – škůdcovství: Sestry Popelku týrají, berou jí její postavení a nutí ji vykonávat zbytečné práce, jako přebírání čočky.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka od otce dostává větvičku lísky. Když z ní vyrostе v keř, sedává na něm holoubek, který dívce plní její přání.

Funkce 29 – transfigurace: Dívka dostává krásné šaty a mění se její vzhled.

Funkce 25 – těžký úkol: Popelka musí přebrat čočku z popela.

Funkce 26 – splnění: Ptáčci pomohou dívce s úkolem.

Funkce 25 – těžký úkol: Popelka musí přebrat čočku z popela.

Funkce 26 – splnění: Ptáčci pomohou dívce s úkolem.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka se vydává na ples.

Funkce 21 – pronásledování: Princ si přeje zjistit, kde Popelka bydlí.

Funkce 22 – záchrana: Dívka se schovává v holubníku poblíž svého domu.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka se vydává na ples.

Funkce 21 – pronásledování: Princ si přeje zjistit, kde Popelka bydlí.

Funkce 22 – záchrana: Dívka se schovává v koruně stromu u svého domu.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka se vydává na ples.

Funkce 17 – označení: Popelka ztrácí svůj střevíček.

Funkce 24 – neoprávněné nároky: Popelčina sestra si usekává palec a nazouvá její střevíček.

Funkce 28 – odhalení: Holoubci sedící na Popelčině lísce odhalí před princem falešnou nevěstu.

Funkce 24 – neoprávněné nároky: Popelčina druhá sestra si usekává patu a nazouvá její střevíček.

Funkce 28 – odhalení: Holoubci sedící na Popelčině lísce odhalí před princem falešnou nevěstu.

Funkce 27 – poznání: Popelka zkouší svůj střevíček a princ ji poznává.

Funkce 31 – svatba: Princ si bere Popelku za manželku.

Funkce 30 – trest: Popelčiny sestry jsou potrestány slepotou a zmrzačenýma nohama.

Přítomné funkce: 1, 8, 14, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Popelce je sebráno její postavení a je nucena k práci služebné.

Motiv 3 – sourozenecká rivalita: Špatné zacházení s hrdinkou je zde jasně viditelné i od nevlastních sester, které byly iniciátorkami Popelčina sestupu v rodinné hierarchii.

Motiv 4 – dar: Otec Popelce přinese lískový proutek, který si přála.

Motiv 5 – úkol: Popelce je uloženo, aby přebrala čočku od popela.

Motiv 6 – pomoc: S úkolem dívce pomáhají ptáčci.

Motiv 9 – splněné přání: Popelka získává šaty od holoubka sedícího na lísce.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Popelka získává šaty od holoubka sedícího na lísce.

Motiv 11 – lest: Princ nechává natřít schody smolou a Popelka ztrácí střevíček.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Popelka ztrácí střevíček.

Motiv 13 – zmrzačení: Popelčiny sestry obouvají její střevíček, avšak za cenu zmrzačení nohou.

Motiv 14 – falešná nevěsta: Obě sestry obouvají střevíc a vydávají se za prince vyvolenou.

Motiv 6 – pomoc: Holoubci prozrazují falešné nevěsty.

Motiv 15 – svatba: Princ se žení s Popelkou.

Motiv 16 – trest: Sestry jsou potrestány nejen zmrzačenýma nohama, ale i slepotou.

Přítomné motivy: 1, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka pasivně přijímá podřadnou roli v rodině, kterou jí určily její sestry a macecha. Splnění úkolů a zajištění šatů na ples očekává od holoubků, kteří jsou zde jako metafora pomoci od zesnulé matky.

Pak se dívka rozběhla k matčinu hrobu a pod lískovým keřem zavolala: „Otřes se lísko moje zlatá, obleč mě do stříbra a zlata.“ A ptáček jí shodil do klína stříbrozlaté šaty a střevíčky vyšíváné stříbrnou a hedvábnou nití.“⁴⁸

Popelka se plně podvoluje i princovi a jiného tanečníka si nevybírám.

„To už si ale neznámé krasavice povšiml i královský syn, odvedl ji k tanci a pak už ji nechtěl půjčit nikomu jinému, každého, kdo ji chtěl odvést dokola, odbyl: „To je moje tanečnice.““⁴⁹

Popelka je tedy postavou pasivní, plně se spoléhající na pomoc svých ptačích přátel. Nerozhoduje ani o tom, s kým chce či nechce na ples tančit.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Popelka vykonává domácí práce a je tedy spojena se soukromou sférou. Její schopnost prolézt při útěku holubníkem a vyšplhat na strom však tento stereotyp do jisté míry nabourává.

„Nakonec se Popelka opět měla k odchodu a královský syn šel za ní, aby viděl, do kterého domu vejde. Dívka však utekla do zahrady a jako veverka vylezla do větvi stromu obsypaného nejnádhernějšími hruškami.“⁵⁰

Stereotyp 3 – krása: Krása je zde velmi důležitá, protože jen krásné dívky se mohou zúčastnit plesu. Popelka nemůže jít na ples kvůli nedostatečnému oděvu, který je známkou jejího nízkého sociálního postavení. Postavení zde tedy do značné míry koresponduje s krásou a vhodným ošacením. Nakonec i princ svou milou bez krásných šatů nepoznává a nechává se dvakrát oklamat falešnými nevěstami.

⁴⁸ GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 195-196

⁴⁹ GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 196

⁵⁰ GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 197

„Nechal si donést sekyru, rozbil holubník, ale krásná dívka v něm nebyla a nenašli ji ani v domě. V kuchyni spoře osvětlené olejovou lampičkou ležela jen umolovaná Popelka, která prolezla holubníkem, seskočila na druhou stranu a spěchala na hřbitov. Tam svlékla krásné šaty, ptáček s nimi odletěl a ona se ve staré šedivé haleně vrátila zpátky ke krbu.“⁵¹

„Starší si odsekla palec, se zařatými zuby se vrátila k princovi a princ spokojený, že dívce střevíček padne, posadil ji před sebe na koně a odjel.“⁵²

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Svatba i zde završuje šťastný konec příběhu. Rozhoduje o ní pouze princ a Popelka se podřizuje.

„„To je má pravá nevěsta.“ Macecha i nevlastní sestry zbledly zlostí, ale princ toho nedbal. Posadil Popelku před sebe na koně, tryskem s ní odjel...“⁵³

Přítomné genderové stereotypy: 1, 2 částečně, 3, 4

2.4 O Popelce – Božena Němcová

Autorkou tohoto příběhu je česká spisovatelka Božena Němcová (1820 – 1862). Pohádku je možno nalézt ve vícero knihách, poprvé se však objevila v *Národních báchorkách a pověstech*, které vycházely nejprve ve svazcích, a to mezi lety 1845 a 1847. Příběhy v nich obsažené Němcová nashromáždila a převyprávěla podle lidové látky. Národní báchorky byly znovu vydávány v letech 1862, 1880, 1898 a dále i v průběhu 20. století.

Popelka Boženy Němcové žije spolu se dvěma sestrami v domě svých rodičů. Zatímco ona je velice pracovitá a stará se o domácnost, její sestry jsou líné a péči o živobytí zanechávají zcela na rodičích. Ti jsou však příliš chudí a dívky již dále žít nemohou. Děvčata do služby jít nechtějí, a otec proto činí rozhodnutí dívky k tomuto přinutit lstí. Popelka však zjistí, co otec plánuje a hned za rozbřesku pospíchá pro radu

⁵¹ GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 196

⁵² GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 198

⁵³ GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: Popelka, *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004, s. 202

k sousedce. Tu sice dostává, ale na oplátku za to sousedka žádá, aby se Popelka vrátila domů sama a sestry s sebou nazpět nebrala.

Otec zanechává dívky v lese celkem třikrát. Nejprve se Popelka se sestrami vrací domů po nitce, kterou uvázala na konec stromu a cestou zpět ji zase namotávala do klubka. Druhý den se vrací po pěšince z popela. Na třetí den si Popelka opět jde pro radu k sousedce. Ta se však na dívku hněvá, že ji neuposlechla a přivedla zpět i své sestry. Dává jí proto hrách, aby ho za sebou trousila. Když se pak chtějí děvčata opět vydat z lesa domů, zjišťují, že hrách sezobali divocí holubi.

Následující den se Popelka se sestrami vydává k zámku, který zahlédla, když vyšplhala na strom. V zámku žije lidojed s lidojedkou, ale dívky mohou zůstat jako služebné. Mají dostatek jídla a střechu nad hlavou, musí však vykonávat domácí práce a starat se o své nové pány. Popelku i její sestry však brzy tento způsob života omrzí a shodují se na tom, že lidojeda a jeho ženu zabijí hned, jak to bude možné a za pomoci lsti se jim to také daří. Původní majitelé jsou pryč a zámek i celé jeho bohatství teď patří dívkám. Popelka se však opět dostává do role, kterou zastávala doma a svým sestram slouží.

Jednoho dne se sestry chystají na hostinu, kterou pořádá princ. Popelce jít však zakazují. Nevzpírá se jim a místo toho se chopí koštěte a začne uklízet. Náhoda tomu chce, že nachází malý klíček od tajné místnosti ve sklepě, kde jsou ukryty mimo ohromného bohatství také krásné šaty. Ty obléká a spěchá na hostinu. Popelka zaujme prince na první pohled svou krásou a při rozmluvě i svým intelektem. Poté ale prchá, aby byla doma dříve než sestry. Hostina se opakuje ještě dvakrát a Popelka vždy utíká. Potřetí princ nechává natřít zem pryskyřicí a získává tak střevíček.

Dalšího dne jsou svolány všechny dívky, aby zkusili střevíc, který princova milá na poslední hostině ztratila. Popelka se tajně vydává do města a střevíček jako jediná obouvá. Nato ji princ žádá, aby se stala jeho manželkou. Po svatbě se vrací se svým chotěm pro bohatství, které zanechala ve sklepě. Sestry chtějí z jejího pokladu také část získat a dostávají se do tajné místnosti násilím. Místo pokladu na ně však čeká trest v podobě zohydění a nemoci. Popelka se nakonec vrací jako královna i pro své staré chudé rodiče.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 8a) – nedostatek: Rodiče jsou příliš chudí a již nemohou dívky živit.

Funkce 2 – zákaz: Sousedka Popelce pomáhá, ale zakazuje jí, aby přivedla své sestry zpět domů.

Funkce 3 – porušení: Popelka se vrací domů i se sestrami.

Funkce 2 – zákaz: Sousedka Popelce pomáhá, ale zakazuje jí, aby přivedla své sestry zpět domů.

Funkce 3 – porušení: Popelka se vrací domů i se sestrami.

Funkce 11 – odchod: Popelka i její sestry zůstávají ztraceny v lese a musejí se vydat do služby na zámek lidojedů.

Funkce 8a) – nedostatek: Popelka ani sestry již lidojedům sloužit nechtějí a rozhodují se je usmrtit.

Funkce 19 – likvidace neštěstí nebo nedostatku: Dívky zabijí lidojedy a získávají tak pro sebe jejich zámek i bohatství.

Funkce 8 – škůdcovství: Sestry Popelku sužují a nutí ji vykonávat práci služebné.

Funkce 2 – zákaz: Sestry zakazují jít Popelce na princovu hostinu.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka nalézá klíček ke kouzelné místnosti ve sklepě.

Funkce 29 – transfigurace: Dívka se za pomoci šatů mění v princeznu.

Funkce 3 – porušení: Popelka se vydává na hostinu.

Funkce 23 (3x) – nepoznaný příchod: Popelka se vydává na hostinu.

Funkce 17 – označení: Princ nechává napřít podlahu pryskyřicí a Popelka ztrácí svůj střevíček.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka se vydává vyzkoušet svůj střevíček. Má oblečené krásné šaty a na nich svůj běžný oděv.

Funkce 27 – poznání: Popelka obouvá střevíček.

Funkce 29 – transfigurace: Popelka svléká svůj běžný oděv a ukazuje i druhý střevíček

Funkce 31 – svatba: Princ se žení s Popelkou a prohlašuje ji za kněžku.

Funkce 30 – trest: Sestry jsou potrestány zohavením a nemocí, když se snaží ukrást Popelce bohatství, které našla v tajné sklepní místnosti.

Funkce 19 – likvidace neštěstí nebo nedostatku: Mladá kněžna se vrací pro své staré a chudé rodiče.

Přítomné funkce: 2, 3, 8, 8a), 11, 14, 17, 19, 23, 27, 29, 30, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 6 – pomoc: Popelka si chodí k sousedce pro rady, díky nimž se dvakrát dostane z lesa domů.

Motiv 2 – vražda: Dívky zavraždí lidojedy, čímž získávají jejich zámek a bohatství.

Motiv 11 – lest: Dívky obelstí lidojedy a zabíjejí je.

Motiv 1 a 3 – útlak a sourozenecká rivalita: Sestry popelku nutí vykonávat páci služebné a všemožně ji sužují.

Motiv 8 – náhoda: Popelka při úklidu nalézá klíček k tajné místnosti.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Popelka v tajné místnosti získá šaty na ples.

Motiv 9 – splněné přání: Popelka odjíždí na ples.

Motiv 11 – lest: Princ se snaží zadržet popelku, získává však pouze její střevíček.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Popelka ztrácí střevíček.

Motiv 15 – svatba: Princ se žení s Popelkou.

Motiv 16 – trest: Sestry byly potrestány ztrátou své krásy a nemocí.

Přítomné motivy: 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka se zdá být aktivní hned na začátku příběhu, když se rozhodne tajně konat proti otcově vůli a vrátit se domů. Umí si také poradit v situaci, kdy je ztracena v lese. Vyleze na strom a zjistí, kudy se má vydat. Dále si počíná jako aktivní postava, když spolu se sestrami zabíjí původní pány zámku. Popelka je tedy odvážná a samostatná postava, schopná logického myšlení a uvažování, což je ostatně ukázáno i při komunikaci s princem. Je tedy kupodivu, že se svým sestrami nikdy ani slůvkem nepostaví, a kdyby nenalezla kouzelný klíček, nejspíše by ji ani nenapadlo vydat se přes zákaz sester na hostinu.

„Popelka mlčky odešla, ale oči se jí zalily slzami nad tou nemilosrdností hrdých sester. (...) Když si Popelka trochu oddechla, vzala koště a šla do světnice, aby zametla a uklidila. Jak se tak shýbá a dívá, aby nikde nezůstalo ani prášku, spatří v jednom koutě něco blýskavého. I zvedne to a vidí, že je to zlatý klíček“⁵⁴

Popelka je v tomto příběhu postavou z části aktivní a z části pasivní. Její pasivní postoj se však dá vyložit také jako snaha zachovat rodinu, ať už s názory jednotlivých příslušníků souhlasí, či nikoli. Nechce opustit otcův domov a nepřeje si vyvolávat hádky se sestrami. Nakonec sestrami v nemoci pomáhá a s náležitou péčí mohou počítat i její chudí rodiče, pro které se vrací, jako vážená a bohatá žena.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Popelka vykonává v domě u otce i v zámku u lidojedů a později u sester práci služebné a je tedy propojena se sférou soukromou. Je však schopná aktivit pro křehkou dívku ne zcela běžných, jako je lezení na strom či spoluúčast na předem promyšlené vraždě. Tento stereotyp lze tedy pokládat za narušený.

„Já vám povím, holky, co uděláme; já vylezu na strom, a kde spatřím nějaké stavení, v tu stranu půjdem.“ Nato vylezla jako veverka na borovici a dívala se na všechny strany, kde by zahlídla nějaké lidské obydlí.“⁵⁵

Stereotyp 3 – krása: Role krásy je zde poměrně důležitá. Popelčina krásná tvář prince zaujala a přitáhla jeho pozornost. Důležitý je ale také dívčín intelekt. Princ s Popelkou komunikuje a naslouchá jí. I tento stereotyp je tedy do určité míry nabourán.

⁵⁴ NĚMCOVÁ, Božena: O Popelce, *O Popelce a jiné pohádky*, Plzeň: Nava, 1994, s. 14-15

⁵⁵ NĚMCOVÁ, Božena: O Popelce, *O Popelce a jiné pohádky*, Plzeň: Nava, 1994, s. 11

„On se neobdivoval krásným šatům, zářivým diamantům, on viděl jen její krásu, naslouchal jen milým zvukům, které tak příjemně vycházely z jejích rtů. Popelka se ale opravdu sama sobě divila, kde se to v ní vzalo. Na všechno, co se jí princ ptal, a toho bylo hezky mnoho, mu tak rozumně a vtipně a rozvážně odpovídala, jako by se učila na vysokých školách.“⁵⁶

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Šťastný konec je zde spojen se svatbou, díky níž Popelka získává postavení. Iniciátorem svatby je princ. Nic však Popelce nepřikazuje, o její ruku ji žádá. O svatbě tedy rozhoduje jak princ, tak i Popelka.

Přítomné genderové stereotypy: 1 částečně, 2 částečně, 3 částečně, 4 částečně

2.5 Popelka – Karel Jaromír Erben

Následující příběh o Popelce je dílem českého básníka, spisovatele a sběratele lidové slovesnosti Karla Jaromíra Erbena (1811 – 1870) a poprvé byl uveřejněn ve *Vybraných bájích a pověstech národních jiných větví slovanských* z roku 1869. Co se týká původu Popelky, není zcela jasný. Vybrané báje a pověsti ji uvádějí jako pohádku bulharskou. Lze ji nalézt i v Erbenově *Pohádkové kytici* z roku 1980, kde je však zařazena do pohádek srbského původu.

Tato verze Popelky začíná poněkud netradičně. Mára je jednou z dívek, které se sešli kolem jámy, předou a hovoří. Najednou se jim zjevuje stařec a varuje je, že matka té, které upadne do jámy vřetenou, se promění v krávu. Máře padá vřetenou do jámy a když se večer vrací domů, skutečně nachází před vraty svou matku proměněnou v krávu.

Po nějakém čase se dívčín otec znovu žení. Macecha je k Máře velice krutá, nakládá jí mnoho práce a vyhrožuje bitím. Jednoho dne ji posílá na pastvu i s koudelí a nařizuje, aby bylo do večera vše spředenou. Když se dívce nedaří úkol včas splnit, přichází jí na pomoc kráva. Žvýká koudel a přes ucho se jí táhne nit, kterou Mára navíjí na klubko. Druhého dne dostává děvče tentýž úkol. Na třetí den dává macecha Máře ještě více přediva a posílá svou vlastní dceru, aby zjistila, kdo dívce s prací pomáhá. Když macecha zjistí, že Mářiným pomocníkem je kráva, přiměje svého muže, aby ji

⁵⁶ NĚMCOVÁ, Božena: *O Popelce, O Popelce a jiné pohádky*, Plzeň: Nava, 1994, s. 16

zabil. Mára však na radu krávy její maso nejí a kosti zakopává za stavením. Až bude potřebovat, dostane se jí od hrobu krávy pomoci.

Jedné neděle se macecha vydává do kostela a Máře přikazuje, aby přebrala mísu prosa. Mára jde k hrobu krávy a nalézá zde truhlu s krásnými šaty a také holoubky, kteří jí přislíbí pomoc. Oděná do hedvábných šatů spěchá do kostela, kde se setkává s mladým carevičem a po službách božích utíká domů. Další neděli se vše opakuje. Třetí neděli si carevič umíní, že se po službách vydá za tím krásným děvčetem, aby zjistil, kde bydlí. V davu se mu sice Mára ztratí, ale zanechá za sebou svůj střevíček. Carevič si jej tedy vezme a chodí s ním po staveních a zkouší ho všem dívkám. Žádné se však nehodí. Když se přiblíží ke stavení, kde přebývá Mára se svou rodinou, macecha ji schovává pod korytem. V tu chvíli se však ozývá kohout a Mářin úkryt prozrazuje. Carevič děvče ihned poznává a poté ještě zkouší střevíček. Následuje svatba a trest pro zlou macechu.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 12 – první funkce dárce: Stařec zakazuje dívkám upustit vřeteno do jámy. Matka té, která ho upustí, se promění v krávu (později kouzelného pomocníka).

Funkce 13 – reakce hrdiny: Popelce padá vřeteno do jámy a její matka se mění v krávu.

Funkce 1 – odloučení: Matka popelky se mění v krávu a tím opouští své místo v rodině.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha je k Popelce velmi krutá, nakládá jí mnoho práce a vyhrožuje jí bitím.

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha přikáže Popelce, aby spřádla veškerou koudel.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Kráva pomáhá popelce splnit úkol.

Funkce 26 – splnění: Popelka s pomocí krávy plní úkol.

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha přikáže Popelce, aby spřádla veškerou koudel.

Funkce 26 – splnění: Popelka s pomocí krávy plní úkol.

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha přikáže Popelce, aby spřádla veškerou koudel.

Funkce 4 – vyzvídání: Macecha posílá svou dceru zjistit, kdo Popelce pomáhá.

Funkce 26 – splnění: Popelka s pomocí krávy plní úkol.

Funkce 5 – vyzrazení: Macecha se dozvídá o pomoci krávy.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha nechává krávu zabít.

Funkce 12 – první funkce dárce: Kráva radí Popelce, aby nejedla její maso a aby pohřbila kosti. Hrob Popelce později poskytne pomoc.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Popelka činí, co jí kráva řekla.

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha nařizuje Popelce přebrat proso.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka na hrobu krávy nachází holoubky, kteří jí přislíbí pomoc a kouzelnou skříň s šaty.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde do kostela, kde ji nikdo nepozná.

Funkce 26 – splnění: proso je přebráno

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha nařizuje Popelce přebrat proso.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka na hrobu krávy nachází holoubky, kteří jí přislíbí pomoc a kouzelnou skříň s šaty.

Funkce 29 – transfigurace: Dívka si obléká šaty a mění svůj vzhled.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde do kostela, kde ji nikdo nepozná.

Funkce 26 – splnění: proso je přebráno

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha nařizuje Popelce přebrat proso.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Popelka na hrobu matky krávy nachází holoubky, kteří jí přislíbí pomoc a kouzelnou skříň s šaty.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka jde do kostela, kde ji nikdo nepozná.

Funkce 17: označení: Carevič nalézá Popelčin střevicek.

Funkce 26 – splnění: proso je přebráno

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha schovává Popelku pod koryto a tají ji před carevičem.

Funkce 27 – poznání: Carevič Popelku poznává.

Funkce 31 – svatba: Carevič se s Popelkou žení.

Funkce 30 – trest: Macecha je za své zlé srdce potrestána.

Přítomné funkce: 1, 4, 5, 8, 12, 13, 14, 17, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Macecha je k Popelce velmi krutá.

Motiv 5 – úkol: Popelce je uloženo, aby spředla veškerou koudel.

Motiv 6 – pomoc: S předením dívce pomáhá její kráva.

Motiv 7 – zabití zvířete: Macecha nechává krávu zabít.

Motiv 5 – úkol: Popelce je přikázáno, aby přebrala velké množství prosa.

Motiv 9 – splněné přání: Pomoc přichází od hrobu krávy, resp. od jejích kostí. Holoubci splní úkol namísto Popelky.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Popelka získává díky kouzlu šaty a vydává se do kostela.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Popelka ztrácí střevíček, když prochází davem.

Motiv 6 – pomoc: Kohout prozrazuje careviči, kam macecha Popelku schovala.

Motiv 15 – svatba: Carevič se žení s Popelkou.

Motiv 16 – trest: Macecha je za své zlé skutky potrestána.

Přítomné motivy: 1, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 16

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka je v této verzi příběhu velice pasivní postavou. S předením si sama nedokáže poradit, a když začne plakat, dostane se jí pomoci od krávy. S přebíráním prosa jí zase pomohou holoubci, kteří sedí na hrobu. Popelka proti maceše nikdy nevystoupí a nakonec se ještě nechává schovat pod koryto. Není zde ani

zmínka o tom, že by se snažila přesvědčit otce, aby krávu nezabíjel. Popelka tedy svůj osud sama aktivně nevytváří a je plně závislá na pomoci své krávy a dalších zvířecích pomocníků, tedy holoubků a kohouta.

„(...) a když po polední dobytek odpočíval a děvče vidělo, že koudel v tvorbě ani skoro nebyla, dalo se do pláče. (...) Tehdy ta kráva jí řekla: „Neboj se, já ti pomohu: (...)“⁵⁷

„Tehdy macecha dotírala na svého muže, aby krávu zabil, a ten když nemohl ji od tohoto úmyslu odvrátit, konečně slíbil, že některý den tak učiní. Děvče to slyšelo, počalo plakat a povědělo to krávě.“⁵⁸

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Popelka pase dobytek, přede, přebírá proso a chystá oběd. Vykonává tedy práci typickou pro sféru soukromou.

Stereotyp 3 – krása: Krása Popelky je zde velice zdůrazňována. Na začátku příběhu je uvedeno, že nejhezčímu děvčeti padá vřetenem do jámy. Také se uvádí, že macecha začala nenávidět Popelku, protože byla hezčí a pracovitější než její dcera. V kostele pak Popelka všechny zaujme svou krásou. I srdce careviče si získá pouze za pomoci krásy, jelikož k žádnému bližšímu setkání, při kterém by bylo možné konverzovat, nikdy nedochází. Krása je tedy pro šťastný osud Popelky klíčová.

„V kostele všecko se divilo její kráse a nejvíce mladý carevič; ale nikdo ji nepoznal. (...) Tu se jí všecko ještě více divilo, a carevič nemohl ani oči z ní spustit.“⁵⁹

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Šťastný konec je v tomto příběhu spojen se svatbou, o které rozhoduje pouze carevič. Popelka díky svatbě získává nové postavení.

„Tu hned ji vzal za ruku a dovedl do svého dvora i dal se s ní oddat.“⁶⁰

Přítomné genderové stereotypy: 1, 2, 3, 4

⁵⁷ ERBEN, Karel Jaromír: Popelka, *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 282

⁵⁸ ERBEN, Karel Jaromír: Popelka, *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 283

⁵⁹ ERBEN, Karel Jaromír: Popelka, *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 283

⁶⁰ ERBEN, Karel Jaromír: Popelka, *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980, s. 284

3. Popelka ve filmu

Popelka je, jak již bylo zmíněno dříve, oblíbený kouzelný příběh, který je reprodukován a upravován a jehož motivy inspirovaly a dodnes inspirují řadu nově vznikajících děl. V dnešní době nalézáme celou řadu filmových adaptací, které k Popelce odkazují, využívají jejích motivů nebo se jí pokouší nově převyprávět ve snaze přizpůsobit ji více vkusu dnešního publika. Podívejme se tedy nyní na některá filmová zpracování tohoto nesmrtelného příběhu.

3.1 Popelka – Walt Disney, 1950

Jednou z nejznámějších verzí dodnes zůstává americká animovaná klasika od studia Walt Disney z roku 1950. Námětem pro tento kouzelný příběh, který měl premiéru 15. února, byla Popelka Charlese Perraulta a režírovali jej Clyde Geronimi, Wilfred Jackson a Hamilton Luske. Atmosféru kouzelné pohádky zde dotváří líbivá animace a podmanivá hudba od Paula Smitha a Olivera Wallance.

Malá Popelka žije se svým otcem na rodinném záměčku. Otec si však vyčítá, že děvčátko vyrůstá bez matky a tak se znovu žení. Vybírá si ženu z dobré rodiny s dvěma nemotornými a ne příliš hezkými dcerami v Popelčině věku. Po jeho smrti se však vyjevuje pravá povaha macechy. Popelka je týrána a ponižována a je nucena vykonávat práci služebné. Tyto útrapy ale snáší a je přesvědčena, že se jednoho dne vyplní všechny její sny. Přátelí se s ptáčky a myškami žijícími v domě, a zvířátka jí všemožně pomáhají.

Jednoho dne král pořádá ples, na kterém si má princ vybrat nevěstu, a kam jsou pozvány všechny dívky z okolí. Popelka se chce plesu také zúčastnit a macecha jí dává povolení. Podmínkou však je, že bude mít dívka hotovou všechnu práci a bude mít vhodné šaty. Popelka tedy vyndává z truhly šaty po své matce a plánuje je upravit. Má však příliš mnoho práce, a tak jí s šitím pomáhají myšky a ptáčci. Když se Popelka chystá vyrazit na ples, sestry jí šaty roztrhají a odjíždějí sami. Dívka utíká do zahrady a pláče. Zjevuje se však kmotřička víla a proměňuje dýni v kočár, myšky v bělouše, starého koně v kočího a psa v lokaje. Poté obléká dívku do kouzelných šatů se skleněnými střevíčky. Před odjezdem jí však upozorňuje, že o půlnoci se kouzlo zlomí.

Princ je Popelkou zcela okouzlen a po celou dobu tančí pouze s ní. Dívka zapomíná na čas, a když začne odbíjet půlnoc, utíká a ztrácí na schodišti střevíček. Strážce ze zámku ji pronásledují. Po cestě však kouzlo pomíjí a Popelka se schová ve křoví. Zůstává jí pouze jeden ze střevíčků.

Následující den král nechává vyhlásit, že se princ ožení pouze s dívkou, která skleněný střevíček obuje. Když přijede velkovévoda se střevíčkem, macecha zamyká Popelku v pokoji. Myšky jí však osvobozují. Sestry zkouší střevíček, ale je příliš maličký. Když přijde řada na Popelku, macecha zaslepená zlobou střevíc rozbíjí. Popelka ale ukazuje druhý střevíček, který měla celou dobu schovaný při sobě a obouvá ho. Následuje svatba, po níž šťastný pár odjíždí ve zlatém kočáře.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 1 – odloučení: Popelce nejprve umírá matka a poté i otec. Oba vlastní rodiče tedy v rodině chybí.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha a sestry Popelku týrají, ponižují a nutí ji k práci služebné.

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha dovoluje Popelce jít na ples, zadá jí však příliš mnoho práce.

Funkce 26 – splnění: Popelka splní veškeré macešiny úkoly.

Funkce 8 – škůdcovství: Sestry trhají Popelce její plesové šaty.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Objevuje se kmotřička víla a Popelka získává šaty i kočár a je připravena vyrazit na ples.

Funkce 29 – transfigurace: Popelka se mění kouzlem v princeznu.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka se dostává na ples, kde ji nikdo nepozná.

Funkce 17 – označení: Při útěku dívka ztrácí jeden ze svých skleněných střevíčků.

Funkce 21 – pronásledování: Palácové strážce Popelku na rozkaz pronásledují.

Funkce 22 – záchrana: Kouzlo se zlomí a Popelka se schovává před strážemi ve křoví.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha zamyká Popelku v pokoji a rozbíjí skleněný střevíček.

Funkce 27 – poznání: Popelka obouvá svůj druhý střevíček.

Funkce 31 – svatba: Následuje svatba Popelky a prince.

Přítomné funkce: 1, 8, 14, 17, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Popelka je macechou a sestrami týrána a ponižována.

Motiv 5 – úkol: Macecha Popelce sice dovoluje jít na ples, ale zadává jí tolik práce, aby jí nezbyl žádný čas na přípravu.

Motiv 6 – pomoc: Zatímco dívka plní macešiny úkoly, myšky a ptáčci přešívají její staré šaty.

Motiv 3 – sourozenecká rivalita: Sestry Popelce roztrhají její šaty, protože jsou krásnější než jejich.

Motiv 9 – splněné přání: Popelce je zjevuje kmotřička víla a umožňuje jí se plesu zúčastnit.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Víla vykouzlí dívce překrásné šaty a střevíčky ze skla.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Popelka zapomíná na plese na čas a při útěku ztrácí svůj střevíc.

Motiv 11 – lest: Macecha rozbíjí skleněný střevíček, aby si ho Popelka nemohla vyzkoušet.

Motiv 15 – svatba: Dívka obouvá svůj druhý střevíček a následuje svatba s princem.

Přítomné motivy: 1, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 15

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka je aktivní pouze částečně, a to když žádá o svolení jít na ples a odvolává se na královský příkaz, a poté když plánuje přešít matčiny steré šaty. Také se sama dožaduje, aby směla vyzkoušet střevíc. Jinak je však její

chování spíše pasivního charakteru. Tento stereotyp je tedy zachován, ačkoli je do jisté míry nabouráván.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Popelka vykonává pouze domácí práce, je tedy spjata čistě se soukromou sférou.

Stereotyp 3 – krása: Krása je zde velice důležitá. Macecha žálí na Popelčin půvab, což je nejspíš příčina jejího zlého chování. Také Popelčiny sestry jsou v kontrastu s ní zobrazeny jako ne příliš atraktivní. Princ si Popelky všímá již z dálky a je jí zcela okouzlen. Za manželku si ji volí po jediném setkání. V této verzi Popelky je tedy stereotyp krásy skutečně očividný.

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Šťastný konec je spojen se svatbou, jejímž iniciátorem je princ, resp. král, který se rozhodl syna oženit.

Přítomné genderové stereotypy: 1 částečně, 2, 3, 4

3.2 Tři oříšky pro Popelku, 1973

Tři oříšky pro Popelku je česko-německá filmová pohádka režiséra Václava Vorlíčka a v Čechách byla poprvé vysílána 16. listopadu 1973. V hlavních rolích zde vystupují Libuše Šafránková jako Popelka a Pavel Trávníček v roli prince. Hudbu k filmu napsal Karel Svoboda a ústřední píseň nazpíval Karel Gott. Pohádka je dodnes oblíbená nejen v České republice, ale také na Slovensku, v Německu, Rakousku a Švýcarsku.

Popelka žije po otcově smrti na statku s macechou a její dcerou Dorou. Ač je dcerou statkáře a měla by mít stejné postavení, jako její nevlastní sestra, je macechou odsunuta a její místo je nyní mezi děvečkami a čeledíny. Jelikož veškerý statkářův majetek zdědila macecha, má Popelka své věci ukryté v malé boudě u sadu, kde je stráží sova Rozárka.

Jednoho dne očekávají na statku návštěvu královské rodiny, která tudy projíždí cestou na svůj nedaleký zámek. V kuchyni rozbíjí pomocník mísu a Popelka bere vinu na sebe, aby ho uchránila před macešíným trestem. Sama je proto potrestána a nucena přebírat hrách od popela. S tímto úkolem Popelce pomáhají holoubci a ona si vyjíždí na

svém koni, kterého dostala od otce. Na statek mezi tím přijíždí královská rodina, ale bez prince, který zůstal se svými panoši pozadu. Statkářka je zklamána z princovy nepřítomnosti a vyprošuje si u krále pozvání na ples.

Popelka se v lese setkává s princem a jeho panoši, a protože jim překazila lov, je jimi pronásledována a nakonec obklíčena. Daří se jí však prchnout, nasedá na princova koně, poté přesedá na svého a odjíždí.

Statkářka potěšená královým pozváním posílá čeledína do města, aby nakoupil látky na šaty. Ten cestou potkává Popelku a ptá se jí, co jí má přivést. Dívce stačí jen maličkost, něco, co mu cestou cvrnkne do nosu. Princ mezitím utíká ze zámku do lesa, a když vidí kolem projíždět povoz, sestřelí ptačí hnízdo, které padá přímo na čeledína. Ten v něm nalézá tři lískové oříšky, které později předává Popelce.

Dívce padá na zem jeden z oříšků a rozbíjí se. Uvnitř je schovaný úbor myslivce. Popelka se převléká a vyráží do lesa, kde se koná královský lov. Sestřeluje dravého ptáka, získává prsten pro krále honu a utíká. Princ se snaží myslivce v lese najít, potkává však jen umouněné děvče, schované vysoko na stromě.

Popelka pomáhá maceše a sestře s přípravami na ples. Také se chce jít na ples podívat, macecha jí však nařídí přebírat čočku a kukuřici. I nyní přilétají na pomoc holoubci. Dívka rozbíjí druhý oříšek, získává překrásné šaty a odjíždí na ples. Tančí pouze s princem, který se snaží zjistit, kdo je. Popelka mu dává hádanku a utíká. Na schodech při tom ztrácí však střevíček. Princ jej nalézá a dívku pronásleduje až ke statku. Mezitím přijíždí na statek i macecha s Dorou. Nacházejí Popelku a berou jí její šaty. Obě poté ujíždějí. Princ je pronásleduje, ale když zjišťuje, že dívka v šatech z plesu není jeho milá, vrací se zpět na statek. Popelka rozbíjí poslední oříšek a obléká se do svatebního. Princ jí okamžitě poznává, nasazuje jí střevíček a odpovídá na hádanku. Poté spolu dvojice odjíždí na zámek.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 1 – odloučení: Popelka žije pouze s macechou a nevlastní sestrou. V rodině tedy chybí nejen vlastní matka, ale i otec.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha nutí Popelku k práci děvečky a nařizuje jí přebírat hrách od popela. Také nerespektuje její postavení jako dcery statkáře.

Funkce 25 – těžký úkol: Popelce je nařízeno přebrat hrách od popela.

Funkce 26 – splnění: Dívce přiletí na pomoc holoubci a vykonají práci za ni.

Funkce 21 – pronásledování: Popelka se v lese setká s princem, kterému překazí lov a je jím pronásledována.

Funkce 22 – záchrana: Dívce se daří uprchnout na koni.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Čeledín přiváží maceše drahé látky na šaty a Popelce tři kouzelné lískové oříšky.

Funkce 29 – transfigurace: Popelka získává oděv myslivce.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka oděná v myslivecké kamizole se setkává s princem a získává titul krále honu.

Funkce 21 – pronásledování: Princ mladého myslivce pronásleduje, nachází však pouze ušmudlané děvče.

Funkce 22 – záchrana: Popelce se podaří uprchnout a převléci se do svých běžných šatů.

Funkce 25 – těžký úkol: Macecha přikazuje popelce přebrat čočku a kukuřici.

Funkce 26 – splnění: Na pomoc přilétají holoubci.

Funkce 29 – transfigurace: Dívka získává kouzelné šaty a mění se v princeznu.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Popelka odjíždí na ples v šatech z oříšku.

Funkce 17 – označení: Při útěku dívka ztrácí střevíček a nalézá jej princ.

Funkce 21 – pronásledování: Princ pronásleduje prchající Popelku až ke statku.

Funkce 22 – záchrana: Popelka se schovává.

Funkce 24 – neoprávněné nároky: Macecha bere Popelce její šaty a obléká do nich svou vlastní dceru.

Funkce 28 – odhalení: Princ poznává, že dívka v krásných šatech není Popelka.

Funkce 29 – transfigurace: Popelka získává svatební šaty a jde za princem.

Funkce 27 – poznání: Dívka je poznána a obouvá svůj střevíček.

Funkce 31 – svatba: Princ spolu s Popelkou odjíždějí na zámek.

Přítomné funkce: 1, 8, 14, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Macecha nerespektuje Popelčino postavení a nutí ji vykonávat práci děvečky na statku jejího otce. Dává jí také nesmyslné práce, jako přebírání čočky, hrachu, kukuřice a popelu.

Motiv 5 – úkol: Popelka je nucena přebrat nejprve hrách od popela a později čočku od kukuřice.

Motiv 6 – pomoc: Na pomoc s macešinými úkoly přilétají Popelce holoubci.

Motiv 4 – dar: Popelka získává tři kouzelné oříšky.

Motiv 9 – splněné přání: Dívka se díky šatům z oříšků setkává s princem v lese a později na plese.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Šaty získává Popelka z lískových oříšků, které dostala od čeledína.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Popelka ztrácí při útěku z plesu jeden ze svých střevíčků.

Motiv 14 – falešná nevěsta: Macecha bere dívce její šaty a obléká do nich svou vlastní dceru.

Motiv 15 – svatba: Popelka spolu s princem odjíždí na zámek.

Přítomné motivy: 1, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 14, 15

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Popelka sice žije jako děvečka, přesto se však nedá říci, že by byla pasivní postavou. Když macecha mluví špatně o jejím otci, razantně proti ní vystupuje a připomíná, že jí zanechal veškerý svůj majetek. S úkoly Popelce pomáhají holoubci, ale přilétají sami. Popelka je nevolala ani o pomoc neprosila. Aktivní postoj dívky je patrný nejen ve scéně, kde se setkává s princem v mysliveckém přestrojení, ale

i na plese a po něm. Nemá strach mluvit s princem a dokonce mu dává hádanky. Nakonec si sama přijíždí pro svůj stříbrný střevoček a hlásí se o něj. Popelka je v této verzi příběhu velice aktivní dívka, která se snaží svůj osud utvářet za pomoci prostředků, které má k dispozici. Tento stereotyp je tedy značně narušen.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Dívka pracuje jako děvečka, pere, pomáhá v kuchyni, stará se o oheň a posluhuje maceše a sestře, je tedy spojena se soukromou sférou. Díky otci však umí jezdit na koni, střilet z kuše a šplhat po stromech. Tyto aktivity jistě nejsou běžnou součástí výchovy dívek a hodí se spíše pro chlapce. Všechny tyto dovednosti Popelka používá a jsou jí velmi užitečné. Jak vidíme, i tento stereotyp je značně narušen.

Stereotyp 3 – krása: Popelka je krásná a na plese má skutečně překrásné šaty. Prince však zaujme i svým chováním. Kdyby na něj nepromluvila, jistě by ji o tanec nepožádal. Stereotyp krásy tedy platí, je však do jisté míry nabourán.

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Šťastný konec je spjat se svatbou. Ačkoli svatba jako taková již ve filmu není, je tento konec očekáván. Popelka je oděná do svatebních šatů a po princově žádosti o ruku s ním odjíždí na zámek. Iniciátorem sňatku je princ, ale Popelku o ruku žádá a čeká na její rozhodnutí. I tento stereotyp je tedy nabourán.

Přítomné genderové stereotypy: 3 částečně, 4 částečně

3.3 Pretty Woman, 1990

Pretty Woman je známá americká romantická komedie, jejíž premiéra se konala 23. března 1990. Režíroval ji Garry Marshall a v hlavních rolích vystupují Julia Roberts a Richard Gere. Přesto že se nejedná o Popelku v pravém slova smyslu, komedie k tomuto pohádkovému příběhu skutečně nápadně odkazuje. Aktualizuje její základní motiv a předkládá ho divákům ve změněné podobě, bližší dobovému vkusu. Ukazuje prostou dívku a její cestu za štěstím bez kouzel, pouze za pomoci odvahy, štěstí a odhodlání.

Hlavní hrdinkou příběhu je prostitutka Vivian. Jako obvykle si na ulici vydělává na nájem, když narazí na bohatého obchodníka Edwarda, který se ztratil. Přisedá si

k němu do auta a za dvacet dolarů ho navede až k hotelu, kam si ji nakonec Edward odvádí. Nakonec jí zaplatí za celou noc, aby si s ní mohl i popovídat.

Ráno se Edward při rozhovoru se svým právníkem dozvídá, že na obchodní večeři má mít dámskou společnost. Nabízí tedy Vivian, aby s ním, samozřejmě za určitý finanční obnos, zůstala dalších šest dní. Také jí dává dostatek peněz na nákup vhodného oblečení.

Vivian vyráží na nákupy, ale v obchodě ji kvůli její vizáži odmítají obsloužit. Vrací se tedy zpět do hotelu, kde jí všimne ředitel a odvádí ji do své kanceláře. Obává se totiž o dobrou pověst hotelu. Upozorňuje na nevhodnost jejího oděvu, načež Vivian začne mluvit o tom, jak ji v obchodě odmítli obsloužit. Ředitel se jí rozhodne pomoci a domluví jí schůzku se svou známou, která jí pomůže vhodné šaty vybrat. Poté ještě Vivian požádá ředitele, aby jí vysvětlil zásady správného stolování.

Večer Edward vyzvedává Vivian v hotelovém baru a je učarován její krásou. Večeře však neproběhne podle plánu a k obchodu nedochází. Později večer má Edward velmi špatnou náladu a odchází z pokoje. Vivian ho nachází v hotelovém baru a poskytuje mu své profesionální služby.

Druhý den ráno posílá Edward Vivian na další nákupy. Ta mu ale popisuje své předchozí zkušenosti a Edward jí proto raději doprovází. Vivian nakupuje mnoho krásných šatů a začíná se proměňovat i její chování. Mění se ale i Edward, který začíná přemýšlet o svém podnikání a morálce v něm.

Další den oba vyrážejí na pólo, kde se Edward se věnuje obchodu. Jeho právník začne Vivian podezírat ze špionáže, a tak mu Edward vysvětlí, že za její přítomnost platí. Právník poté dívku vyhledá a žádá její služby. Vivian se cítí Edwardem zrazena a ponížena. Pohádají se a Vivian odchází. Když Edward zjistí, že si nevezala vydělané peníze, omlouvá se za své chování.

Další dny Edward a Vivian tráví spolu a ona mu předposlední noc, když si myslí, že spí, vyznává lásku. Edward ji slyší, ale neodpoví. Ráno ale Vivian řekne, že jí koupil auto a pronajal byt. Vivian však není šťastná, přeje si svého prince na bílém koni. Přesto je Edwardovi za jeho nabídku vděčná.

Edward mění své chování v práci a přichází o velice výhodný obchod. Jeho právní zástupce je tím velice rozhořčen a přichází Edwarda hledat do hotelu. Potkává tam Vivian a ze všeho ji obviňuje. Je na ni hrubý a dokonce ji i fyzicky napadá. V tom ale přichází Edward a útočníka vyhazuje z pokoje.

Vivian se s Edwardem loučí a odjíždí domů. Loučí se i se svou kamarádkou a chystá se odjet z města a zcela změnit svůj život. Edward se odhlašuje z hotelu a je také připraven odjet. Ředitel vidí, že není šťastný a tak mu prozrazuje, jak najít Vivian. Ta jej již na odchodu, když Edward přijíždí v bílé limuzíně a jako princ za svou princeznou za ní šplhá po požárním schodišti.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob⁶¹

Funkce 11 – odchod: Vivian se Edwardovi svěřuje, že odešla z domova kvůli svému příteli. Nakonec však skončila opuštěná a bez peněz a dostala se tak ke svému současnému zaměstnání.

Funkce 8a) – nedostatek: Vivian potřebuje peníze na nájem, vyráží proto na ulici hledat zákazníka.

Funkce 12 – první funkce dárce: Edward žádá Vivian, aby zůstala celý týden.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Vivian souhlasí.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Vivian dostává peníze, aby si mohla koupit šaty na večeři.

Funkce 8 – škůdcovství: Prodavačky dívku odmítají obsloužit a vykazují ji z obchodu.

Funkce 12 – první funkce dárce: Ředitel hotelu Vivian zadrží a upozorňuje na nevhodnost jejího oděvu.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Vivian mu poví o chování prodavaček.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Ředitel zajistí, že dívku obslouží a pomohou jí s výběrem šatů a bot. Také ji naučí zásady správného stolování.

Funkce 29 – transfigurace: Vivian se mění z pouliční prostitutky v dámu.

⁶¹ U tohoto příběhu jsou některé funkce přiřazeny činnostem, které se s názvem funkce přímo neshodují, ale svou podstatou jí odpovídají. Bez této drobné úpravy by nebylo možno Proppovo schéma použít.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Edward bere Vivian na nákupy.

Funkce 29 – transfigurace: Dívka se začíná oblékat jako dáma a mění se její vychování.

Funkce 17 – označení: Vivian na konci týdne odjíždí v hotelové limuzíně domů a řidič se dozvídá, kde bydlí.

Funkce 12 – první funkce dárce: Ředitel hotelu hovoří s Edwardem.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Edwardova reakce je pro Ředitele dostatečně vypovídající.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Ředitel radí Edwardovi, jak Vivian nalézt.

Funkce 27 – poznání: Edward se od řidiče dozví, kde najít Vivian.

Funkce 31 – svatba: Edward přijíždí za Vivian a žádá ji, aby s ním zůstala jako jeho přítelkyně.

Přítomné funkce: 8, 8a), 11, 12, 13, 14, 17, 27, 29, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: V této verzi příběhu, je Popelka Vivian utlačována spíše způsobem života, který byla nucena přijmout z existenčních důvodů. Její práce ji ani v nejmenším nenaplňuje a na konci příběhu je rozhodnuta změnit celý svůj život.

Motiv 8 – náhoda: Edward zabloudí a náhodou zastaví u Vivian, která čeká na zákazníka. Dívka mu ukáže cestu, zaujme ho a odchází s ním do hotelu.

Motiv 5 – úkol: Vivian musí pracovat, aby získala peníze na nájem. Edward jí nabízí finanční odměnu, pokud s ním stráví celý týden. Úkolem je také, aby si koupila šaty na večeři, s čímž nakonec potřebuje pomoci.

Motiv 6 – pomoc: Pomoc se Vivian dostává jak od Edwarda, tak i od ředitele hotelu, který zde, dá se říci, supluje roli kouzelné víly kmotřičky. Díky němu Vivian získává vhodné šaty na večeři i základní znalosti dobrého chování ve společnosti.

Motiv 9 – splněné přání: Motiv splněného přání lze nalézt jak ve slíbené finanční hotovosti, tak i v době, strávené v luxusním apartmánu. Nejvýrazněji je však viditelný, když Vivian získává svého prince na bílém koni, po kterém tolik touží.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Šaty zde sice nejsou získány kouzlem, ale za pomoci značné finanční částky, kterou Vivian získává od Edwarda.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Tento motiv zde sice chybí, jeho podstata však nikoli. Edward svou milou ztrácí a to co mu schází k jejímu nalezení, není střevíček, ale informace, kterou má řidič hotelové limuzíny.

Motiv 15 – svatba: Na konci příběhu se Edward rozhodne nalézt Vivian a požádat ji, aby se stala jeho přítelkyní. Nadšená Vivian souhlasí. Svatbu zde nahrazuje oficiální partnerský vztah.

Přítomné motivy: 1, 5, 6, 8, 9, 10, 12 (podstata), 15

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Vivian je aktivní a odvážná dívka, schopná se o sebe postarat. Nečeká na zázraky a svůj osud utváří sama. Ačkoli potřebuje pomoc při výběru a nákupu šatů, úkolu se beze strachu ujímá a poprvé vyrazí na nákupy sama. Tento stereotyp je zde tedy neplatný.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: I tento stereotyp je zcela zbořen. Vivian pracuje a na svou obživu si vydělává. Je tedy spojena se sférou veřejnou.

Stereotyp 3 – krása: Vivian je krásná, Edwarda však zaujme spíše svým charakterem. Platí jí za celou noc, aby s ní mohl hovořit a něco se o ní nejprve dozvědět. Stereotyp krásy je v tomto případě značně nabouráván.

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Šťastný konec zde se svatbou propojen není. Vivian nemusí být manželkou a matkou, aby byla šťastná. Postačí, že s Edwardem zůstává jako jeho přítelkyně a partnerka. Iniciátorem vztahu je sice Edward, reaguje však na Vivianino vyznání lásky a její touhu po vztahu. Tento stereotyp je tedy neplatný.

Přítomné genderové stereotypy: 3 částečně

3.4 Moderní Popelka, 2004

Moderní Popelka je americká romantická komedie. Premiéru měla 16. července 2004 a režíroval ji Mark Rosman. V hlavních rolích vystupují Hilary Duff a Chad Michael Murray. Komedie aktualizuje pohádkový příběh o Popelce a přenáší jej do současnosti. Ukazuje ho jako nadčasový a plně funkční i v kontextu dnešní doby, kdy Popelce nepomáhají žádná kouzla.

Hlavní postavou příběhu je Sam. Její otec ovdověl, a protože si myslí, že dcerce chybí matka, žení se podruhé. Do domu tak přichází nová žena se dvěma dcerami. Brzy poté však vypukne zemětřesení a otec Sam umírá. Protože údajně nezanechal závět, připadne veškerý majetek maceše. Dívka je okamžitě přestěhována ze svého pokoje na půdu a začíná své nové rodině posluhovat.

Sam dokončuje střední školu a přeje si jít na univerzitu. Macecha jí však nutí školu zanedbávat kvůli práci v rodinném bistro, které po sobě zanechal otec. Ve škole přijde Sam email od neznámého ctitele, který se podepisuje jako Nomad. Píše si s ním celý den a dohodnou se, že se potkají na školním plese uprostřed parketu. Oba používají v konverzaci přezdívky, proto ani jeden nezná pravou identitu toho druhého.

Sam plánuje jít na ples, ale macecha ji přinutí, aby vzala noční směnu v bistro. Její přátelé z bistra ji však přesvědčí, aby se plesu zúčastnila. Její přítelkyně, vedoucí bistra, jí půjčí masku a k ní i své svatební šaty. Sam se tak náhle mění ze servírky v princeznu z pohádky. Zbývá poslední věc, a to nařídit si na telefonu alarm, aby byla zpět v bistro dříve, než macecha.

Na plese Sam čeká na smluveném místě, potkává však jen svého potrhlého spolužáka. Myslí si, že on je její tajný ctitel a je zklamaná. V tom však přichází Austin, fotbalový kapitán a předseda studentské rady a odhaluje se jako Nomad. Přestože Sam zná, ve škole ani v bistro jí nikdy nevěnuje příliš mnoho pozornosti. Není tedy s podivem, že ji v kostýmu princezny nepozná. Oba odcházejí do zahrady a Austin se pokouší zjistit, kdo je jeho tajemná kráska. Tančí spolu v zahradním altánku, v tom se ale ozývá alarm a dívka prchá. Po cestě ztratí svůj telefon, nedbale připevněný k plesovému střevíčku.

Austin je rozhodnut svou Popelku najít, a tak vylepuje po celé škole plakáty s nápisem „Neviděli jste Popelku?“. Sam se ale bojí odmítnutí, proto mu nepřiznává, kdo ve skutečnosti je. Nevlastní sestry otevírají Samantiny emaily a zjišťují, že to ona je Popelkou. Jdou za Austinem a snaží se ho přesvědčit, že Popelkami jsou ony. Ten je odmítá a odchází. Sestry předávají emaily Sam a Austina jeho bývalé přítelkyni, která před fotbalovým zápasem vše zveřejní. Zesměšní Sam a ukáže ji jako podřadnou servírku. Austin je tímto zjištěním překvapen a Sam s pláčem utíká domů, kde jí macecha předává nepravý dopis z univerzity, ve kterém je rozhodnutí o nepřijetí.

Sam pokračuje v práci servírky a vzdává se svých snů. Objeví však moto svého otce, což jí dodá odvalu. Staví se proti maceše, dává výpověď a s ní odchází z bistra i všichni zaměstnanci a zákazníci. Sam se stěhuje ke své přítelkyni z bistra a konečně se zase cítí někde jako doma. Vyhledává i Austina a sděluje mu, že už na jeho rozhodnutí nebude dál čekat. Poté odchází sledovat školní zápas, ve kterém Austin hraje. Ke konci Sam odchází z tribuny a Austin vzdává zápas a běží za ní.

Na závěr Sam nachází otcovu závěť a získává zpět veškerý majetek. Dozvídá se také o existenci pravého dopisu z univerzity. Macecha je za zatajení existence závěti potrestána a svůj dluh si musí odpracovat v bistro. Sam a Austin nakonec společně odjíždějí studovat na univerzitu.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob⁶²

Funkce 1 – odloučení: Sam ztrácí při zemětřesení otce.

Funkce 8 – škůdcovství: Děvče je přestěhováno na půdu a nuceno pracovat v bistro a posluhovat maceše. Kvůli absenci závěti také přichází o veškerý majetek po svých rodičích.

Funkce 2 – zákaz: Sam si přeje jít na školní ples, macecha jí však přikazuje, aby vzala noční směnu v bistro.

Funkce 12 – první funkce dárce: Zaměstnanci bistra se dozvídají o plesu a přesvědčují Sam, aby ze směny alespoň na chvíli odešla.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Sam souhlasí.

⁶² Některé funkce jsou přiřazeny činnostem, které se s názvem funkce přímo neshodují, ale svou podstatou jí odpovídají.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Děvče dostává od své přítelkyně masku a svatební šaty.

Funkce 29 – transfigurace: Z prosté servírky se stává princezna.

Funkce 3 – porušení: Sam opouští bistro a odjíždí na ples.

Funkce 23 – nepoznaný příchod: Sam přijíždí na ples a setkává se s Austinem, který ji nepoznává.

Funkce 17 – označení: Při útěku dívka ztrácí telefon, který měla připevněný ke střevíčku.

Funkce 21 – pronásledování: Austin se snaží Sam dohnat.

Funkce 22 – záchrana: Dívka se mu ale před školou ztrácí z dohledu.

Funkce 8 – škůdcovství: Nevlastní sestry předávají soukromou korespondenci Austinově bývalé přítelkyni, která ji využije k veřejnému zesměšnění Sam.

Funkce 27 – poznání: Austin zjišťuje, že jeho Popelkou z plesu je Sam.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha zařídí, aby si dívka myslela, že na univerzitu nebyla přijata.

Funkce 11 – odchod: Sam odchází z bistra i macešina domu.

Funkce 19 – likvidace neštěstí nebo nedostatku: Sam objevuje závěť svého otce a získává zpět veškerý majetek.

Funkce 30 – trest: Macecha je potrestána za zatajení existence závěti a své provinění si odpracovává jako servírka v bistro.

Funkce 31 – svatba: Sam a Austin spolu jako pár odjíždějí studovat na univerzitu.

Přítomné funkce: 1, 2, 3, 8, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 23, 27, 29, 30, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Sam je macechou a sestrami ponižována a je nucena jim posluhovat.

Motiv 6 – pomoc: Přátelé v bistro Sam přesvědčí, aby se plesu zúčastnila, a když přijde macecha, aby se ujistila, že Sam není na plese ale v bistro, snaží se ji zdržet a odlákat její pozornost. Sam se díky jejich pomoci stihá převléknout zpět do své pracovní uniformy.

Motiv 9 – splněné přání: Sam se účastní plesu.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Sam získá překrásné svatební šaty od své přítelkyně z bistra.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Dívka sice neztrácí střevíček, ale svůj telefon, který měla u střevíčku připevněný. Austin jej však k nalezení Popelky nevyužívá, čímž se tento motiv stává do značné míry nepodstatným.

Motiv 11 – lest: Macecha upravuje dopis z univerzity.

Motiv 16 – trest: Macecha je potrestána tím, že pracuje jako servírka.

Motiv 15 – svatba: Sam a Austin spolu odjíždějí jako pár. Podobně jako u Pretty Woman je zde svatba nahrazena oficiálním partnerským vztahem.

Přítomné motivy: 1, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 16

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Sam je poměrně aktivní dívka, která si svůj osud utváří sama. Přeje si studovat na univerzitě, proto si podává přihlášku a věnuje značné úsilí učení. Macechou a sestrami se nechává ponížovat pouze proto, že očekává finanční výpomoc při studiu. Když je ale přesvědčena, že ji na školu nepřijali, nemá již důvod dále zůstat. Otevřeně se staví proti maceše a stěhuje se ke své přítelkyni. Co se týká její aktivity na poli vztahů, je její chování zprvu pasivnější, což je způsobeno strachem z odmítnutí. Zjišťuje totiž, že její vyvolený spadá do zcela jiné sorty lidí než ona. Nakonec se však postaví i Austinovi, když mu sděluje, že na něj již dále čekat nebude. Projevuje se tak jako aktivní a odvážná dívka, schopná života podle svých vlastních pravidel a přání. Stereotyp pasivní hrdinky je tedy zcela zbořen.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Dívka je nucena maceše posluhovat a vykonávat domácí práce. Je ale také zaměstnána v rodinném bufetu, což ji propojuje se sférou veřejnou. Ani tento stereotyp není platný.

Stereotyp 3 – krása: Sam je hezké děvče. Její krása ale není pro její šťastný osud vůbec zásadní. Austinovu přízeň si nezískává ani jako sympatická servírka Sam, ani jako Popelka z plesu. Austin se zamilovává do dívky, která si s ním již nějaký čas dopisuje v anonymitě pod přezdívkou a podstatný je tedy její charakter, nikoli krása.

Stereotyp 4 – šťastná rodina: I tento stereotyp je zbořen. Sam a Austin spolu zůstávají jako pár, ale svatbu zatím neplánují. Sam ke štěstí nepotřebuje svatbu, ale přítele, který jí bude podporovat v cestě, kterou si zvolila, a kterou je studium na univerzitě.

Přítomné genderové stereotypy: V této verzi příběhu jsou veškeré zkoumané stereotypy zbořeny.

3.5 Popelka – Walt Disney, 2015

Nejnovější verzi příběhu je Popelka z roku 2015. Tento americký romantický film, který měl premiéru 13. března, vyrobilo studio Walt Disney a režíroval jej Kenneth Branagh. V hlavních rolích vystupují Richard Madden a Lily James. Role macechy se zhostila Cate Blanchett. Na líbivosti pohádce dodávají především zvláštní efekty, které velmi pěkně pracují s Perraultovým motivem skleněných střevíčků a kočáru z dýně.

Elka se narodila do bohaté obchodnické rodiny. Vyrůstá s otcem a matkou v rodinné vilce a má šťastné dětství. Jednoho dne však její matka onemocní a než zemře, klade dceři na srdce, aby byla vždy odvážná a laskavá. Když Elka dospěje, její otec se znovu žení. Vybírá si vdovu po svém zesnulém příteli, ženu s vytříbeným vkusem a chováním. Ta s sebou do domu přivádí své dvě dcery. Elka otcovo rozhodnutí podporuje a snaží se, aby se její nová matka a sestry cítily v domě dobře. Macecha je plná elánu a pořádá večírky, aby navrátila do domu život a smích. Brzy však začíná na Elku žárlit. Je totiž příliš podobná své matce, která stále zůstává jako nesmazatelná vzpomínka v srdci jejího manžela.

Jednoho dne se otec opět chystá na cestu za obchodem a ptá se Elky, co jí má přivést. Dívka si přeje něco, co otci jako první cvrnkne do nosu a také aby se vždy vrátil domů. Jakmile odjede, macecha stěhuje Elku z jejího pokoje na půdu. Po nějaké době

přichází zpráva o otcově smrti. Maceše je opět připomínáno, že byla pro manžela vždy až na druhém místě.

Kvůli nedostatku finančních prostředků je propuštěno veškeré služebnictvo a o domácnost se začíná starat pouze Elka, která je nyní všemožně ponižována a týrána. Také spí na podlaze u krbu, a proto jí začínají říkat Popelka. Kruté chování nevlastní rodiny Popelku velmi zasáhne a prchá proto na koni do lesa, kde se setkává s princem, který je se svou družinou na lovu. Svou pravou identitu však před dívkou tají. Popelka s princem rozmlouvá a přesvědčuje ho, aby lovu zanechal.

Král se chystá oženit syna a pořádá proto ples, kde si princ vybere nevěstu. Ten však mluví pouze o oné chytré venkovance, kterou potkal v lese a prosazuje si pozvání i pro dívky nešlechtického původu.

Popelka se chce plesu také zúčastnit. Přeje si totiž opět vidět muže, kterého potkala v lese a kterého považuje za učedníka ze zámku. Když se ženy chystají vyrazit na ples, Popelka se k nim přidává v šatech své matky, které si sama upravila. Macecha jí však šaty trhá a zakazuje jí se plesu zúčastnit. Popelka utíká do zahrady a pláče. V tom ale potkává starou žebračku, která po ní žádá misku mléka. Dostává jí a proměňuje se ve vílu. Kouzlem mění dýni v kočár, myšky v koně, ještěrky v lokaje a housera v kočího. Poté dává dívce ještě skleněné střevíčky a kouzelné šaty a upozorňuje ji, že o půlnoci se kouzlo zlomí.

Na plese princ již Popelku vyhlíží a po jejím příchodu jí žádá o první tanec. Poté jí odvádí ze sálu a prozrazuje svou pravou identitu. Popelka zapomíná na čas, a když odbíjí půlnoc, prchá a zanechává po sobě pouze skleněný střevíček. Vévoda se strážemi se snaží dívku pronásledovat, ale marně. Kouzlo pomíjí a Popelce zůstává pouze její střevíček, který ukrývá na půdě.

Princ vydává prohlášení, v němž žádá majitelku skleněného střevíčku o ruku. Macecha však Popelčin střevíček najde. Žádá po Popelce, aby z ní po svatbě s princem učinila hlavu královské rodiny a aby byly její dcery provdány za bohaté lordy. Popelka odmítá a macecha střevíc za trest rozbíjí a dívku zamyká na půdě domu.

Podle rozkazu prince má střevíc vyzkoušet každá mladá žena v království. Když královská družina přijede až k Popelčinu domu, uvězněná dívka začne zpívat a upozorní

tak na sebe. Zkouší střevíček a ukazuje se princovi jako prosté děvče. Nakonec Popelka odpouští maceše i sestřím a stává se královnou.

Rozbor díla dle funkce jednajících osob

Funkce 1 – odchod: Popelce nejprve umírá matka a poté ztrácí i otce.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha degraduje Elku na Popelku, služebnou bez postavení a majetku. Stěhuje jí z její prostorné ložnice na půdu a zakazuje jí jíst s nimi u jednoho stolu.

Funkce 17 – označení: Popelka se v lese setkává s princem, který si zapamatuje její tvář.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha trhá Popelce její plesové šaty po matce.

Funkce 2 – zákaz: Macecha dívce zároveň zakazuje, aby se plesu účastnila.

Funkce 12 – první funkce dárce: Žebračka žádá Popelku o mléko.

Funkce 13 – reakce hrdiny: Dívka dává stařeně mléko.

Funkce 14 – vybavení, získání kouzelného prostředku: Žebračka se mění v kouzelnou vílu kmotřičku a Popelka získává kočár, šaty a skleněné střevíčky.

Funkce 29 – transfigurace: Z Popelky se stává princezna.

Funkce 3 – porušení: Popelka odjíždí na ples.

Funkce 27 – poznání: Princ čeká na dívku z lesa a pozná ji v překrásné princezně.

Funkce 17 – označení: Při útěku dívka ztrácí jeden ze svých skleněných střevíčků.

Funkce 21 – pronásledování: Vévoda a strážci Popelku pronásledují.

Funkce 22 – záchrana: Popelka uniká.

Funkce 8 – škůdcovství: Macecha zamyká Popelku v pokoji a rozbíjí skleněný střevíček.

Funkce 27 – poznání: Princ Popelku okamžitě poznává a obouvá jí její střevíček.

Funkce 31 – svatba: Princ žádá Popelku o ruku a následuje svatba.

Přítomné funkce: 1, 2, 3, 8, 12, 13, 14, 17, 21, 22, 27, 29, 31

Rozbor díla dle obsažených motivů

Motiv 1 – útlak: Elka je macechou a sestrami týrána a ponižována. Je jí dána přezdívka Popelka a je nucena v domě svých rodičů sloužit.

Motiv 6 – pomoc: Popelka je laskavá, za což jí víla pomůže.

Motiv 9 – splněné přání: Kmotřička dívce za pomoci kouzel umožňuje jet na královský ples.

Motiv 10 – kouzelné šaty: Víla vykouzlí dívce šaty a skleněné střevíčky.

Motiv 11 – lest: Macecha zamyká dívku na půdě a před princem její přítomnost zapírá.

Motiv 12 – ztracený střevíček: Popelka na plese zapomíná na čas a při útěku ztrácí střevíček.

Motiv 15 – svatba: Dívka obouvá svůj střevíček a následuje svatba.

Přítomné motivy: 1, 6, 9, 10, 11, 12, 15

Rozbor díla dle genderových stereotypů

Stereotyp 1 – pasivní hrdinka: Tato verze vykazuje mnoho podobností s Popelkou z roku 1950, která pro ni jistě byla předlohou. Popelka je zde však mnohem aktivnější. To se dá ostatně od příběhu očekávat již na začátku, když dívka slibuje své matce, že bude laskavá a odvážná. Od nikoho pomoc nežádá a sama se snaží svůj osud určitým způsobem utvářet. Na rozdíl od své předlohy z roku 1950 si šaty skutečně přešívá, nekončí u pouhého plánování. Také komunikuje s princem a přesvědčuje ho, aby zanechal lovu. Nakonec se postaví i proti maceše, která se snaží mít prospěch z jejího štěstí. Popelčina odvaha se projevuje i na konci příběhu, když se staví před prince jako sirotek bez majetku. Popelka je tedy postavou aktivní.

Stereotyp 2 – pohlavní role a dělba práce: Jak je zmíněno výše, Popelka své umírající matce slibuje, že bude laskavá a odvážná. Není tedy pouze hodná, jak je tomu u Charlese Perraulta a dobrá a zbožná, jako u bratří Grimmů. Je také odvážná. Tato doména mužských hrdinů, stejně jako jízda na koni výrazně narušují, ne-li přímo boří stereotyp pohlavní role a dělby práce.

Stereotyp 3 – krása: Krása je velice důležitá, Popelka totiž díky ní zaujme prince. Jeho srdce však získá svým charakterem. I na plese dvojice dává přednost konverzaci před tancem. Tento stereotyp je tedy narušen.

Stereotyp 4 – šťastná rodina: Svatba je pro šťastný konec nevyhnutelná. Iniciátorem je princ, dává však Popelce na výběr. O její ruku ji žádá a souhlas není samozřejmostí. I zde je tedy patrné určité narušení.

Přítomné genderové stereotypy: 3 částečně, 4 částečně

4. Komparace jednotlivých variant příběhů o Popelce

V předešlých kapitolách byly vybrané příběhy o Popelce nejen popsány, ale i rozebrány, a to z hlediska funkce jednajících osob podle Vladimira Jakovleviče Proppa, pohádkových motivů i genderových stereotypů. Jedná se v podstatě o výběr určitých archetypálních, ale i proměnlivých prvků, které konstituují zmíněný pohádkový příběh a s jejichž pomocí lze pozorovat, jak se v dobových i kulturních kontextech proměňuje. Podívejme se tedy nyní blíže na komparaci jednotlivých variant.⁶³

Ve většině verzí je přítomná funkce č. 1 – jeden ze členů rodiny (matka popř. i otec) opouští domov. Tam, kde tato funkce chybí, tj. v Popelce Boženy Němcové a v *Pretty Woman*, je však nahrazena funkcí č. 11 – hrdina opouští domov. Ve všech verzích je tedy jasně patrné narušení těsných rodinných pout, které je zásadní pro další posun v příbězích.

Stálá je i funkce č. 8 – škůdcovství. Popelka je vždy někým utlačována či týrána. Škůdcem může být macecha, sestry, nebo jiné postavy. U *Pretty Woman* je škůdcovství patrné v okamžiku, když ji kvůli jejímu zevnějšku odmítají v obchodě obsloužit.

Další funkcí, vyskytující se ve všech příbězích je získání kouzelného prostředku, tedy funkce č. 14. Popelce se díky ní plní její přání a je tedy nepostradatelná pro vývoj pohádky. U Giambattisty Basila je tímto prostředkem datlovník darovaný vílou spolu se sdělením kouzelného zaříkadla. U Charlese Perraulta a příběhů jím inspirovaných je jím sama víla, která Popelce vyčaruje kočár z dýně a skleněné střevíčky. Ve verzi bratří Grimmů Popelka získává šaty od holoubka sedícího na lísce, která roste na matčině hrobě a Popelka Boženy Němcové zase náhodou nachází kouzelný klíček k tajné sklepní místnosti. Erbenova Popelka nakonec získává kouzelné šaty díky hrobu své matky proměněné v krávu. Lze tedy nalézt podobnosti mezi díly Basila a bratří Grimmů (strom/keř) a bratří Grimmů a Erbena (hrob). Tři oříšky pro Popelku pracují s lískovými oříšky a k lísce bratří Grimmů tedy odkazují. Ve verzích zasazených do současné doby, se kouzla a kouzelné prostředky vytrácejí a jsou nahrazeny přirozenými prvky. Jejich podstata však zůstává nezměněna, jelikož Popelka vždy získá šaty potřebné pro danou událost. Vivian (*Pretty Woman*) si šaty kupuje za pomoci Edwardových peněz a

⁶³ Pro usnadnění orientace jsou tyto prvky rozepsány a označeny v tabulkách v přílohách č. 1 - 3

Ředitele hotelu, který zařídí, aby jí v obchodě nejen obsloužili, ale také jí pomohli s výběrem. Sam (Moderní Popelka) zase získává šaty na ples od své přítelkyně.

Hrdinka je ve všech verzích příběhu určitým způsobem označena. Vždy se tak uplatňuje funkce č. 17. Ve většině verzí, slouží jako indikátor ztracený střevíček, který je v jednom případě zastoupen telefonem. Pouze v Pretty Woman a Popelce z roku 2015 je dívka od začátku poznána ve své nezkrášené podobě. Označením je tedy znalost její tváře a celkové podoby. Tímto odpadá nutnost hledat anonymní dívku podle střevíčku.

S touto funkcí se pojí další funkce, a to č. 23. Nepoznaný příchod Popelky na ples je přítomný u všech verzí, mimo výše zmíněné Pretty Woman a Popelky z roku 2015. Forma označení hrdinky totiž znemožňuje její nepoznaný příchod na ples popř. obchodní večeři. Princ, stejně jako Edward velmi dobře znají dívčinu podobu a není tedy možné, aby ji nepoznali.

Poznání hrdiny, tedy funkce č. 27 je propojena s označením a vyskytuje se tedy ve všech verzích příběhu. K poznání dochází většinou před nebo po nasazení střevíčku. Toto neplatí pouze u Pretty Woman a již několikrát zmiňované Popelky. Obě dívky jsou poznány takřka okamžitě.

Stálý prvek příběhu je také transfigurace, tedy funkce č. 29. Jedná se v podstatě o jeden z nejdůležitějších prvků příběhu vůbec. V tomto okamžiku se prosté děvče mění v překrásnou princeznu a je připraveno jít vstříc svému štěstí.

Poslední stálá funkce je označena č. 31 a jedná se o funkci svatby. U Pretty Woman a Moderní Popelky sice svatba jako taková chybí, je však nahrazena oficiálním partnerským vztahem. Hrdinka získává svého prince a také určité sociální zázemí. Vivian se díky Edwardovi dostává z ulice a Sam díky otcově závěti získává zpět veškerý rodinný majetek.

Z motivů, můžeme označit jako stálý útlak, označený č. 1. Popelka je utlačována, ať už macechou, sestrami, nebo jinými postavami.

Stálý je rovněž motiv č. 6, motiv pomoci. Dívce vždy někdo v jejím nelehkém osudu pomůže. Obvykle to bývají zvířecí pomocníci nebo kouzelná víla. Ve verzích zasazených do současnosti to jsou obyčejní lidé s dobrým srdcem. Sam pomůže její

přítelkyně z bufetu a Vivian ředitel hotelu. Oba zde suplují jakousi roli dobré víly, která plní Popelčino přání.

Dalším motivem vyskytujícím se ve všech verzích jsou splněné přání a kouzelné šaty, označené č. 9 a 10. Tyto motivy se prolínají. Popelka si přeje jít na ples, což je jí umožněno právě získáním vhodného oděvu. U motivu splněného přání je jedinou výjimkou *Pretty Woman*. Vivian netouží po bále a krásných šatech, ale po princovi na bílém koni, kterého nakonec získává.

Nejtypičtějším motivem pro příběh o Popelce je ztracený střevíček. Tento motiv označený č. 12, je přítomný i u verzí, v nichž princ Popelku poznává podle její tváře. Je tedy jakýmsi archetypálním znakem tohoto příběhu, přestože pro jeho šťastný konec nemusí být vůbec podstatný. Ve verzích zasazených do současné doby je motiv ztraceného střevíčku aktualizován. Moderní Popelka ztrácí namísto střevíčku svůj telefon. Chlapec jej však k nalezení Popelky nevyužívá, čímž se tento motiv stává do značné míry nepodstatným. U *Pretty Woman* motiv chybí úplně. Jeho podstata však zůstává zachována. K nalezení dívky totiž neposlouží střevíček, ale informace o místě Vivianina pobytu, kterou má řidič hotelové limuzíny.

Posledním stálým motivem je motiv č. 15, tedy motiv svatby. U *Pretty Woman* a Moderní Popelky sice svatba jako taková chybí, je ale nahrazena oficiálním partnerským vztahem. Budeme však tento motiv považovat za přítomný a to z toho důvodu, že v současné době svatba již není jediným možným způsobem soužití dvou lidí. Ostatní verze příběhu o Popelce jsou zasazeny do dob minulých, v rámci jejichž kontextů by nesezdané soužití bylo zcela nepřipustné.

Stálými funkcemi jsou odloučení, někdy nahrazováno hrdinovým odchodem, dále škůdcovství, získání kouzelného prostředku, označení, poznání, transfigurace, svatba a do jisté míry i nepoznaný příchod. Stálými motivy jsou útlak, pomoc, splněné přání, kouzelné šaty, ztracený střevíček a svatba. Zmíněné prvky tedy můžeme považovat za archetypální, utvářející základné pohádkový příběh o Popelce.

Podívejme se nyní na prvky proměnné, které se vyskytují pouze v určitých verzích. Tyto funkce a motivy obohacují základní příběh a vytvářejí tím jeho různé a originální verze.

Mezi proměnné prvky lze zařadit zákaz a jeho porušení, tedy funkce č. 2 a 3. Popelka sice nemůže jít s macechou a sestrami na ples, je však nutné přihlédnout k faktu, že mnohdy jí toto není přímo zakázáno. Macecha často zákaz nevyslovuje, jen s sebou Popelku na ples nebere. Výslovný zákaz se vyskytuje pouze ve verzi Němcové a v Popelce z roku 2015. V Moderní Popelce je pak přítomný ve formě příkazu.

Proměnné jsou také funkce č. 4, 5, 6 a 7, tedy vyzvídání, vyzrazení, úskok a pomahačství. Chování macechy a sester k Popelce je sice zlé, ale mnohdy není až natolik proradné. Tyto postavy Popelku využívají a neakceptují její právoplatné místo, často se jí ale nijak více nezabývají. Tyto funkce jsou přítomné pouze u Erbena, kde je macecha skutečně krutá a u Basila, když Popelka sama v dobré víře vyzrazuje své přání učitelce.

Dalšími proměnlivými funkcemi jsou funkce č. 12 a 13, první funkce dárce a reakce hrdiny. Tyto funkce se vyskytují zhruba v polovině zkoumaných příběhů a vždy předcházejí získání kouzelného prostředku. V těchto verzích musí tedy Popelka něco vykonat, aby se jí splnilo přání.

Ve dvou verzích, a to v Moderní Popelce a v Popelce Boženy Němcové, je prvek likvidace počátečního neštěstí, funkce č. 19. Sam získává zpět svůj rodinný majetek a Popelka pomáhá svým rodičům od chudoby, které se tolik obávali. Neštěstí je, jak vidíme, vždy spojeno s absencí majetku.

Proměnné jsou také funkce č. 21 a 22. Zhruba v polovině verzí se musí Popelka potýkat s pronásledováním a snahou jí zadržet. Vždy ale svým pronásledovatelům uniká.

Některé příběhy, tj. verze bratří Grimmů a Tři oříšky pro Popelku, jsou doplněny také o motiv falešné nevěsty. S tím se pojí funkce č. 24 a 28, tedy neoprávněné nároky a odhalení nepravého hrdiny. Popelčina sestra či sestry se snaží přesvědčit prince, že to ony jsou jeho vyvolenými. V literární verzi si dívky mrzačí nohy, aby dokázaly about střevíček. Ve filmovém zpracování se sestra obléká do Popelčiných plesových šatů.

Mezi proměnné prvky patří i funkce č. 25 a 26, kdy je hrdince uložen těžký úkol, který musí splnit. Popelka bratří Grimmů je nucena přebírat čočku a podobně je na tom i Popelka z Třech oříšků. Erbenova Mára musí příst a přebírat proso a Popelka z roku 1950 zase uklidit celý dům. Mezi třemi z příběhů vidíme jasnou podobnost. Popelka je

tradičně nucena k titěrné a mnohdy naprosto zbytečné práci přebírání. Z tohoto schématu se vymyká pouze Popelka od Disneyho.

Konec příběhů je v některých případech doprovázen trestem pro macechu a sestry, který zastupuje funkce č. 30 a motiv č. 16. Jelikož však ve více než polovině verzí chybí, lze předpokládat, že pro příběh a jeho výpovědní hodnotu není příliš podstatný. Trest uděluje princ, nebo je dílem osudu. Popelka se své nevlastní rodině nikdy sama nemstí ani ji jinak netrestá.

Podívejme se nyní na motivy. Mezi proměnlivé a poměrně neobvyklé prvky patří motiv č. 2, tedy motiv vraždy, který se vyskytuje u Basila a Němcové. V Basilově verzi se jedná o vraždu první macechy, po níž následuje zdvojení macech. Tento prvek je také velice neobvyklý a v žádné jiné verzi se nevyskytuje. Pro Basilovu Popelku je také typické velice výrazné porušení citových vazeb v rodině. Nejprve je rodina narušena ztrátou matky, poté zlobou první macechy, zlobou druhé macechy spojené se ztrátou Popelčiny oblíbené učitelky a vše završuje naprosté rozbití dívčina dobrého vztahu s otcem. Popelka Němcové spolu se sestrami zase plánuje a páchá vraždu lidojedů, původních majitelů zámku, kde dívky slouží. Tento příběh je také jedinečný, jelikož začátek této verze obsahuje motivy typické spíše pro pohádku O perníkové chaloupce a motiv zlé macechy se zde úplně vytrácí.

Proměnlivý je také motiv č. 3, sourozenecká rivalita. Plně se objevuje pouze ve verzi Němcové, bratří Grimmů a v Popelce z roku 1950. Jinde není příliš výrazná, nebo zcela chybí.

Motiv daru, označený č. 4 také není příliš rozšířený. Objevuje se pouze ve třech verzích příběhu, a to u Basila, bratří Grimmů a v Třech oříšcích pro Popelku.

Více rozšířený je motiv č. 5, úkol. Někdy se jedná o úkol těžký. Ten je zmíněn výše, a to u funkcí č. 25 a 26. Jindy se však jedná o maličkost, jako přinést dýni, či poskytnout stařeně trochu mléka.

Zcela neobvyklý je motiv č. 7, zabití zvířete. Ten se vyskytuje pouze v Erbenově verzi, když je zabita Popelčina matka, proměněná v krávu. Tímto motivem je násobeno dívčino utrpení. Nejprve přichází o svou matku zčásti a poté úplně. Kostí krávy však později Popelce pomáhají získat šaty do kostela. V žádné jiné verzi motiv zabití zvířete nenacházíme.

Obdobně je tomu u motivu náhody, označené č. 8. Nalézáme ho pouze u dvou příběhů, a to u Boženy Němcové, když Popelka znenadání nachází klíček k tajné místnosti a u *Pretty Woman*, když Edward zastavuje v blízkosti Vivian, která čeká na zákazníka.

Dalším proměnlivým motivem je č. 11, lest, která je součástí zhruba poloviny zkoumaných příběhů. Ne vždy za ní však stojí zlé úmysly. Někdy lest pochází od macechy, jindy od prince, či od samotné Popelky.

Posledními a nepříliš častými motivy jsou č. 13 a 14, zmrzačení a falešná nevěsta. Oba motivy jsou obsaženy pouze ve verzi bratří Grimmů. Motiv falešné nevěsty potom ve Třech oříšcích pro Popelku. V ostatních verzích sice sestry, stejně jako mnoho dalších dívek Popelčin střevíček zkouší, žádná ale nezachází ve snaze získat prince tak daleko, aby se sama mrzčila.

Nyní přejdeme k výsledkům genderové analýzy. Jelikož byly jednotlivé stereotypy podrobně rozebrány u každé verze, zaměříme se nyní pouze na to, zda byly v příbězích přítomné, či nikoli. V literárních verzích Basila, Perraulta a Erbena nacházíme skutečně všechny stereotypy. Dívka je tedy pasivní, je propojena se soukromou sférou a svého štěstí dosahuje skrze svatbu s princem, kterého si získává pouze fyzickou krásou. Charakter dívky je plochý a její schopnosti zanedbatelné. Nejdůležitější vlastností dívky je v tomto případě krása a fyzická přitažlivost. Podobně je na tom také Popelka z roku 1950 a Popelka bratří Grimmů. I zde jsou přítomné všechny stereotypy, ačkoli jeden z nich vždy pouze částečně. Role krásy je však stále primární. Poselství takovýchto příběhů je tedy více než jasné. Odvaha a důvtip mohou být u ženy užitečné, bez krásy jsou jí však naprosto k ničemu.

Změna nastává poprvé ve verzi Boženy Němcové, kde jsou veškeré stereotypy přítomny pouze částečně. Popelka je tedy více aktivní, vykonává aktivity, které nejsou pro dívku zcela běžné, a může si také sama svobodně zvolit, jestli si prince vezme za manžela či nikoli. Role krásy zde již není primární. Popelka upoutává prince nejen fyzickou podobou, ale také intelektem.

S bořením genderových stereotypů se však poprvé setkáváme až ve Třech oříšcích pro Popelku. Hrdinka rozhodně není pasivní. Je odvážná a vykonává aktivity, které nejsou pro dívku zcela běžné. Princovu pozornost si získává nejen krásou, ale také

intellektem a i ona má, co se týká svatby, právo volby. Stejně je na tom i Popelka z roku 2015. U *Pretty Woman* je přítomný pouze jediný stereotyp a to pouze částečně. Vivian Edwarda upoutá nejen krásou, ale také svým charakterem. Naprostého zboření všech zkoumaných stereotypů se dočkáváme u *Moderní Popelky*. Sam je aktivní, je propojena s veřejnou sférou a upoutává Austina pouze svým charakterem. Šťastný konec tu také není propojen se svatbou, ale s partnerstvím a kariérou.

Jak tedy vyplývá z této kapitoly, veškeré zkoumané verze obsahují určité shodné funkce a motivy. Tyto prvky jsou archetypální a tvoří základní páteř příběhu o Popelce. Přestože jsou příběhy v jádru shodné, liší se ve svých specificích, tedy ve funkcích a motivech proměnných. Každá verze je tedy do jisté míry jedinečná.

Dílo Gimabattisty Basila je specifické motivem vraždy a zdvojením macech. Také je zde patrné několikanásobné porušení citových vazeb v rodině. Popelka Charlese Perraulta je zase známá pro svou něžnost a kouzelnost a originální motivy, jako je kočár z dýně nebo skleněné střevíčky. Popelka bratří Grimmů naproti tomu disponuje jistou krutostí motivů. Popelčiny sestry jsou potrestány nejen zmrzačením, ale také slepotou. Tato verze tak vytváří určitý protipól k dílu Perraulta. Velice zajímavá je verze Boženy Němcové, která z počátku obsahuje motivy typické spíše pro pohádku *O perníkové chaloupce*. I zde se objevuje motiv vraždy, a to když Popelka a sestry společně zabíjejí lidojedy. Netradiční je i způsob, jakým Popelka přichází k plesovým šatům. Zcela odlišnou se na první pohled může zdát Popelka Karla Jaromíra Erbena. Je zde jedinečný motiv zabití zvířete a vyniká také množstvím úkolů a nesmírnou krutostí macechy.

Z filmových verzí se podívejme nejprve na Popelku z roku 1950, pro kterou bylo předlohou dílo Perraulta. Tento příběh je velice něžný, což je podpořeno líbivou kresbou a příjemnou hudbou. I zde se vyskytuje víla kmotřička, která mění dýni v kočár a Popelce vyčaruje překrásné šaty se skleněnými střevíčky. Na toto dílo navazuje Popelka z roku 2015. Mění se však její charakter. Dívka je aktivní a odvážná a oproti své předchůdkyni je schopná do značné míry utvářet sama svůj osud. Velice povedeným zpracováním je i filmová pohádka *Tři oříšky pro Popelku*. Charakteristická je pro ni aktivita hlavní hrdinky, její důvtip i hádanka, kterou dává princ. Za zmínku stojí také trojí setkání s princem, z nichž jen jediné se odehrává na plese. Podstatný je i motiv falešné nevěsty. Velice netradičním zpracováním Příběhu o Popelce je film *Pretty Woman*, jehož děj je zasazen do současné doby. Hrdinka je zobrazena skutečně

v ponížené pozici, jelikož se žíví jako prostitutka. V roli prince pak vystupuje šarmaní milionář. Ač je příběh natolik aktualizovaný, z rozboru je jasné patné, že základní funkce i motivy zůstávají zachovány. Poslední verzi, která zde bude zmíněna, je Moderní Popelka. Jedná se o tradiční příběh se všemi základními funkcemi a motivy, který je ovšem aktualizovaný a zasazený do současné doby. Dívka je aktivní a odvážná, a krása rozhodně není primární pro její úspěšnost v životě.

Rozbory dle funkcí jednajících osob a pohádkových motivů jsou z hlediska získání informací o příběhu velice přínosné. Co je však zásadní pro pozorování vývoje a posunu v tomto příběhu, je genderová analýza a zjištění z ní vyplývající. Díky této analýze můžeme jasné vidět, jak se v různých dobových, kulturních a mediálních kontextech proměňuje nejen titulní postava, ale i příběh samotný. Čím je verze příběhu novější, nezávisle na jeho předloze, tím více jsou genderové stereotypy nabourávány a bořeny. Tento fakt je nejlépe pozorovatelný na novodobých verzích, které jsou navíc ještě zasazené do současné doby. Příběh je aktualizován, vytrácejí se zde kouzla a genderové stereotypy jsou bořeny. Z pasivní dívky se stává aktivní hrdinka, schopná samostatného života. Není zde žádná aktivita, která by jí byla zapovězena jen proto, že je ženou a ani role krásy již není nejdůležitější. Naopak zde platí, že krása je sice užitečná, bez odvahy a důvtipu je však dívce jen málo platná.

Výsledek všech analýz je tedy zřejmý. Na rozboru vybraných literárních a filmových děl ukazují, že je možné pohádkový příběh o Popelce dle dobových a kulturních potřeb upravovat a aktualizovat, aniž by došlo ke ztrátě jeho podstaty. Tímto procesem procházejí také postavy, nezávisle na jejich hlavní či vedlejší úloze.

Závěr

V práci bylo porovnáno celkem deset literárních i filmových verzí příběhu o Popelce. Jednotlivé verze byly popsány a podrobeny analýzám, které měly za cíl určit přehled prvků, které konstituují tento pohádkový příběh. Díla byla rozebrána z hlediska morfologické stavby pohádky, jejích motivů a genderových stereotypů. Při porovnání příběhů z hlediska archetypálních i proměnných prvků bylo zjištěno, že základní schéma příběhu zůstává ve všech verzích neměnné. Ostatní prvky se proměňují, opakují, nebo vytrácejí. Tímto způsobem vznikají obměny téhož příběhu, více či méně originální. V jednotlivých variantách se také výrazně odráží dobový kontext a příběh se tak proměňuje s ohledem na dobu, ve které vzniká. Autoři tak zobrazují to, co je blízké soudobým recipientům. V období vzniku Perraultova díla se do oblasti zájmu dostávají víly a kouzla a ve filmových zpracováních je jasně viditelná snaha po aktualizaci tématu. Rozbory děl jasně ukazují, že pohádkový příběh o Popelce je možné upravovat a aktualizovat dle dobových a kulturních potřeb, aniž by docházelo ke ztrátě jeho podstaty.

Pozornost je věnována také titulní postavě, tedy Popelce. Její obecná charakteristika je u jednotlivých verzí příběhu dokreslována v rámci genderové analýzy. Různé verze totiž zobrazují postavu Popelky rozdílně. Převážně ve starších příbězích je ukazována jako pasivní a plně závislá na pomoci jiných. Úspěchu u muže pak dosahuje pouze svou fyzickou krásou. Ve verzích novějších je naopak ukazována jako aktivní a odvážná hrdinka, pro kterou je sice krása podstatnou vlastností, ne však nejdůležitější. Důraz je kladen na její schopnosti a charakter.

Dále se práce zabývá pohádkou obecně, její definicí, charakteristikou a teorií jejího vzniku. Také ji interpretuje jako součást folklórní tvorby a jako literární dílo.

Jak tedy vidíme, příběh o Popelce byl a doposud je inspirací pro různé literární i filmové adaptace. Vždy je pracováno s původním námětem, který je obohacen o určité tradiční či novodobé prvky. Pohádkový příběh o Popelce se tak stává de facto nesmrtelným.

Zdroje

Primární zdroje:

BASILE, Giambattista: *Pentameron*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. ISBN 80-86113-63-9

ERBEN, Karel Jaromír: *Pohádková kytice*, Praha: Albatros, 1980. ISBN

GRIMM, Jacob Ludwig Carl, GRIMM Wilhelm Carl: *Pohádky bratří Grimmů: kompletní malé vydání*, Brno: Brio, 2004. ISBN

NĚMCOVÁ, Božena: *O Popelce a jiné pohádky*, Plzeň: Nava, 1994. ISBN 80-85254-23-9.

PERRAULT, Charles: *Francouzské pohádky*, Praha: Odeon 1990. ISBN 80-207-0118-4.

Moderní Popelka [film]. Režie Mark Rosman, USA: Warner Bros. Pictures, 2004

Popelka [film]. Režie Clyde Geronimi, Wilfred Jackson, Hamilton Luske. USA: Buena Vista Pictures Distribudion, 1950

Popelka [film]. Režie Kenneth Branagh, USA: Walt Dienev Studios Motion Pictures, 2015

Pretty Woman [film]. Režie Garry Marshall, USA: Touchstone Pictures, 1990

Tři oříšky pro Popelku [film]. Režie Václav Vorlíček, ČSR/NDR: Filmové studio Barandov/DEFA, 1973

Sekundární zdroje:

BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek, proč a jak je číst v dnešní době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-290-1.

COX, Marian Roalfe: *Three Hundred and Forty-Five Variants of Cinderella, Catskin and, Cap O' Rushes, Abstracted and Tabulated with a Discussion of Medieval Analogues and Notes*, London: The Folk-lore society, 1893.

ČAPEK, Karel: *Marsyas čili Na okraj literatury*, Praha: Aventinum, 1931.

ČEŇKOVÁ, Jana a kol.: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*, Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

ČERNOUŠEK, Michal: *Sen a snění*, Praha: Horizont, 1988, 40-057-88.

HAVRÁNEK, B., a kol.: *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha, Academia, 1989.

HUDEC, Zdeněk (ed.): *Genderové stereotypy v animované tvorbě Walta Disneyho: Ideologie, queer, diskurzivní analýza*, Olomouc: Pastiche Filmz, 2013. ISBN 978-80-904515-9-9.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha, Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

OAKLEYOVÁ, Ann: *Pohlaví, gender a společnost*, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

PROPP, Vladimir: *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H+H, 2008. ISBN 987-80-7319-085-9.

VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*, Praha: Československý spisovatel, 1984.

Přílohy

Příloha č. 1 – funkce jednajících osob v jednotlivých variantách

funkce	G. Basile	Ch. Perrault	J. a W. Grimm	B. Němcová	K. J. Erben	Popelka D. 1950	Tři oříšky	Pretty Woman	Moderní Popelka	Popelka D. 2015
1	X	X	X		X	X	X		X	X
2				X					X	X
3				X					X	X
4					X					
5	X				X					
6	X									
7	X									
8	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
9										
10										
11				X				X	X	
12	X	X			X			X	X	X
13	X	X			X			X	X	X
14	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
15										
16										
17	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
18										
19				X					X	
20										
21	X		X			X	X		X	X
22	X		X			X	X		X	X
23	X	X	X	X	X	X	X		X	
24			X				X			
25			X		X	X	X			
26			X		X	X	X			
27	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
28			X				X			
29	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
30			X	X	X				X	
31	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Příloha č. 2 – pohádkové motivy v jednotlivých variantách

motiv	G. Basile	Ch. Perrault	J. a W. Grimm	B. Němcová	K. J. Erben	Popelka D. 1950	Tři oříšky	Pretty Woman	Moderní Popelka	Popelka D. 2015
1	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
2	X			X						
3			X	X		X				
4	X		X				X			
5	X	X	X		X	X	X	X		
6	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
7					X					
8				X				X		
9	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
10	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
11	X		X	X		X			X	X
12	X	X	X	X	X	X	X	podstata	X	X
13			X							
14			X				X			
15	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
16			X	X	X				X	

Příloha č. 3 – genderové stereotypy v jednotlivých variantách

stereotyp	G. Basile	Ch. Perrault	J. a W. Grimm	B. Němcová	K. J. Erben	Popelka D. 1950	Tři oříšky	Pretty Woman	Moderní Popelka	Popelka D. 2015
1	Ano	Ano	Ano	částečně	Ano	částečně	Ne	Ne	Ne	Ne
2	Ano	Ano	částečně	částečně	Ano	Ano	Ne	Ne	Ne	Ne
3	Ano	Ano	Ano	částečně	Ano	Ano	částečně	částečně	Ne	částečně
4	Ano	Ano	Ano	částečně	Ano	Ano	částečně	Ne	Ne	částečně